

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularınız	3	Banka Dergisi
Hisse Senetleri ve Tahvil Satışlarında Aracılığın Sorumluluğu	4	Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Altın Piyasası	12	Ali Şakir Ağanoglu
İhracatın Teşviki Tedbirleri	19	Memduh Güpgüpoğlu
Metod - Zaman - Geliştirme (MZG) Seminerinin Düşündürdükleri	27	Örsçelik Balkan
Bankalarda Esham ve Tahvilât Karşılıklı Avanslar	31	Vedat Onur
Bir Vak'a Tahlili	36	Ulvi Kaya Doğruman
İktisadi Durum	39	Doç. Dr. Mustafa A. Aysan Yıldırım Kılıç
Okuyucu Soruları	49	Banka Dergisi
Yeni Eserler	56	Necdet Durakbaşa
Haberler	59	Banka Dergisi
Banka Kredilerini Tanzim Komitesi Kararları	61	Banka Dergisi

nisan - 1969

cilt: 6 sayı: 4

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN

TÜRKİYE BANKASI
hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR ● HAVALA ● TİCARİ SENETLER ● KREDİ MEKTUPLARI
● KEFALET MEKTUPLARI ● DÖVİZ ALIM VE SATIMI ● SEYAHAT
ÇEKLERİ ● İTHALÂT AKREDİTİFLERİ ● KİRALIK KASALAR ● v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

muhtelif marka
her cins
her kapasite

TELEFON SANTRALI

ihtiyacınız için
telekomünikasyon
alanında ihtisas
sahibi yegâne müessese

Türktelefon

TİCARET ve SANAYİ LTD. ŞTİ.

ve şubeleri emrinizdedir.

telefon aperieleri, şef sekreter cihazları,
rapidofon cihazları, kapıcı telefonları, her
çeşit telefon malzemesi. Avrupa malı
kadmium nikel santral akümülatörleri

- bol yedek parça
- garantili montaj
- mükemmel bir teknik servis

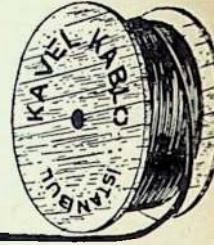
MERKEZ : Galatasaray Yeni çarşı DARFİLM han No. : 40

Tel. 44 75 00

ŞUBELER : Ankara Tel. : 17 50 80 - 17 55 45

İzmir Tel. : 34802 - 35621

KAVEL

PLASTİK İZOLELİ:

- YERALTI KABLOLARI
(Yüksek ve alçak gerilim)

- ANTİGRON KABLOLAR
(Kurşunlu, Kurşunsuz)

- İÇ-DİŞ TESİSAT TELLERİ

- OTO ENSTALASYON TELLERİ

- RADYO MONTAJ TELLERİ

- TELEFON TELLERİ

Yeraltı Kablosu NK-NKBA'ya nazaran üstün özellikleri haiz YVY (NYY) YVMV (NYCY) YVŞV (NYFY) YVMHV (NYCEY) Kablolarda ve her tip iletkenlerde **KAVEL** markası standartlara uygunluğun ifadesi ve üstün kalitenin sembolüdür.

- EMAYE BOBİN TELLERİ
(0.10 mm den 3 mm ye kadar)

- HER ÇEŞİT SUNÎ DERİ

- YER MUŞAMBASI

KAVEL KABLO ve ELEKTRİK MALZEMESİ A.Ş.
İSTİNYE - İSTANBUL

Telefon : 63 34 00 - 63 34 01

Telgraf : KAVELKABLO - İstanbul

banka

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ
NİSAN - 1969 - CİLD 6 - SAYI : 4

Sahibi

Banka Yayınları ve Kültür
Ltd. Şti. Adına

Dr. Nezir H. Neyzi

Yazı İşleri Müdürü

Yıldırım Kılıks

Basıldığı yer

Menteş Matbaası

3 4.1969

İdare Yeri

İmam Sok. No. 1 Kat: 2

Beyoğlu - İstanbul

Telefon: 49 22 67

Posta Kutusu

İNo. 769, Karaköy - İstanbul

Yönetim Komitesi

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu

Necdet Durakbaşı

Doç. Dr. Mustafa A. Aysan

Alp Gürus

Dr. Nezir H. Neyzi

Abone

Yıllık 42 TL. Altı aylık 21 TL.

İlan Tarifesi

A. rka Dış Kapak 700 TL.

A. rka İç kapak, 2. sah. 500

TL., Ön İç kapak, 1 sah. 600

TL., İç Sahifeler 400 TL.

Albone ve ilân bedelleri Der-

gininin T.C. Ziraat Bankası

Beyoğlu Şubesindeki 768

numaralı ve T. İş Bankası

Parmakkapı Şubesindeki

271 numaralı hesabına gön-

derleştirilir.

Sevgili Okuyucularımız

Kalkınma çabasında bir ülke olarak, sermaye, müteşebbislerimizin olağanüstü ihtiyaç duydukları bir unsurdur. Ve bu ihtiyacın karşılanması dinamik bir ekonomide yalnız kredi yoluyla olamaz. Bu yüzden, gittikçe genişleyen ölçüde, küçük tasarrufları, halka açık anonim şirketlere ortak yaparak çekmek yoluna gidilmektedir. Dış ülkelerde çalışanlarımızın tasarrufları da iştah çeken bir kaynak durumundadır.

Ancak, gerek Hükümet, gerek bankalarımız, bu işde de geride kalmışlardır. «Sermaye Piyasasının Tanzimi ve Teşviki» tasarısı hâlâ kanunlaşmamıştır. Bu konu ile yakından ilgili bulunan «Serbest Mali Müşavirlik» kanun tasarısı da yıllardır Meclistedir. Oysa ki, iktisadî kanunlar hükmünü yürütmekte, halkın tasarrufları, cazip reklâmlarla, geleceği hakkında yeter ilgi halkoyuna sunulmamış teşebbüs vaatlerine bağlanmaktadır. Bu teşebbüslerin başarısızlığı ne neticeler doğurur, insan bunu aklına getirmekten bile ürktüyor. Ama gerekli emniyet organları kurulmadan, hattâ Ticaret Kanunumuzun yetersiz hükümleri dahi atlanarak bu işlere girilirse, iş hesaba değil, tamamen şansa dayatılmış olur. İktisadî gelişmemizde çok önemli bir yeri olacak, sermaye piyasası kurulma ve geliştirilmesini şansa terketmek, Hükümetimiz ve bankalarımız açısından ne derece özürlü götürebilir?

Bu hususta, aracı olacak bankalarımıza, kanaatimizce, başka yerlerdeki aracı kuruluşlardan çok daha fazla, çok daha ciddi görevler düşmektedir. Mevzuat bakımından olan boşluğu, aracı kuruluşlar olarak, bankalarımız gidermek yükümlüdedirler. Aracı banka bu işi herhangi bir hizmet işlemi şeklinde düşünemez. Hukuken sorumlu olmasa bile, manen, aracı olduğu teşebbüsü tekeffül eder durumdadır. Bu, özellikle Yurdumuz açısından böyledir. Çünkü, halkımız, henüz iktisadî konularda, bankacılık konularında yeteri kadar bilgi sahibi değildir. Onca, Banka'dan gelen her şey, bu müesseseler itibar üzerine iş gördüklerine göre, iyidir; güvenilir bir işdir.

«Sermaye Piyasası» ile ilgili olarak Amerikada da tetkiklerde bulunmuş olan Doçent Dr. Mustafa A. Aysan'ın başyazısı, ümit ederiz ki, konunun aydınlığa kavuşturulmasında yararlı olacaktır.

Sevgi ve Saygılarla
BANKA Dergisi

HİSSE SENETLERİ VE TAHVİL SATIŞLARINDA ARACILIĞIN SORUMLULUĞU

Doç. Dr. Mustafa A. AYSAN

Banka aracılığı ile halka hisse senetleri ve tahviller satan Anonim Şirketlerin sayısı, son zamanlarda, büyük ölçüde artma eğilimi göstermektedir. Bu eğilim ekonomimizin geleceğini önemli şekilde etkileyebilir. Bu sebeple, olay önemle ele alınmalı, incelenmeli, sermaye piyasasındaki bu hızlı gelişmenin şartları ve sonuçları üzerinde geniş araştırmalar yapılmalıdır. Böyle yapılmadığı takdirde, oldukça geniş halk toplulukları tarafından satın alınmakta olan bu hisse senetleri ve tahvillerin ilerde yaratabileceği problemler, büyük fedakârlıkları gerektirecek tedbirlerin alınmasına sebep olacaktır. Düşünmek gerekir ki, A.B.D.'de doğarak bütün Dünya'ya yayılan 1929 Büyük Ekonomi Buhranı'nın doğuş yeri, Sermaye Piyasası'dır ve daha belirli olarak New York'taki Menkul Kıymet'ler Borsasıdır. Şüphesiz, büyük buhran'ın ortaya çıkmasına sebep olan bir sürü temel ekonomik faktör, 1929 içinde yürürlüktedir. Fakat, buhran, hisse senetleri ve tahvil değerlerinin hızla düşmesi ile başlamıştır. Düşüş, birdenbire ortaya çıkmış, bir günde bütün ekonomiyi sarsmıştır. O günün adı halâ «Kara Perşembe» dir. Görünüş odur ki, büyük bir ekonomik barut fıçısı haline gelmiş Dünya'yı, Sermaye Piyasası'nda patlayan bir kıvılcım ateşe vermiştir. Sermaye piyasasının, ekonomik kıvılcımların en güçlüsünü teşkil ettiği, tecrübeyle tesbit edilmiş gerçeklerdendir.

Bununla birlikte, Sermaye Piyasa'mızın iyi niyetli yatırımcıların zarar görmesini önleyecek tarzda düzenlenmesi mümkün olamamıştır. Bu düzenin temel taşlarını teşkil eden iki kanun tasarısı henüz T.B.M.M.'dedir. Bunlar «Serbest Malî Müşavirlik» ile «Sermaye Piyasası'nın Tanzim ve Teşviki» tasarılarıdır. Bunlardan ilki 1938'den beri kurulmaya çalışılan «Bağımsız Muha-sebe Uzmanlığı» serbest mesleği ile ilgilidir. Sermaye Piyasasını düzenleyen kanun tasarısı daha şanslıdır: 1964'denberi sıra beklemektedir! Biri 30 yıldır,

diğeri 5 yıldır kanunlaşmayan tasarıların, seçim yılı içinde kanunlaşmasını beklemek fazla iyimserlik gibi görünmektedir.

Ekim - Kasım 1963'te İstanbul, Ankara ve İzmir'de düzenlenen Sermaye Piyasası Seminerleri'nde, bu seminerlere davet edilmiş A.B.D.'li uzmanlardan Profesör Eric W. Lawson ve Profesör Sidney M. Robins şu inancı bir çok defalar tekrarlamışlardır:

«... Amerika'daki Esham ve Tahvilât Borsa Komisyonu gibi, maksada uygun tanzim hükümlerini tatbikle vazifeli bir murakabe mercii kurulmadan, Türkiye'de sermaye piyasasının yaygın bir şekilde genişlemesine meydan verilmemek icap ettiğine kuvvetle inanmaktayız.»

Uzmanların yine üzerinde çok durdukları bir tavsiye de, sermaye piyasasında hisse senetleri ve tahviller satacak şirketler tarafından yayınlanacak bilânço ve kâr - zarar tablolarının gerçeklere uygunluğunu güven altına alacak olan bağımsız muhasebe uzmanlığı mesleğinin kurulması olmuştur.

Sermaye Piyasası'nın gelişmesi, bir kanun ve nizam işi olmadığı için, gelişmeler, kanunların çıkmasını beklememiş, Türkiye'nin tek Menkul Kıymetler Borsasındaki hisse senetleri ve tahviller muamele hacmi son 5 yıl içinde 6 misli artmış, Borsa - dışı muameleler hakkında bilgi elde etmek güç olmakla birlikte, borsa dışındaki bu tür muamelelerin çok daha hızlı bir şekilde arttığı hususunda deliller görülmüştür. İş hayatını etkileyen ekonomik güçler, işletmeleri, bu çok faydalı fon sağlama alanına birdenbire itmiş, faydayı gören işletmeler, adetâ çığ halinde, halka hisse senedi ve tahvil satma yarışına girmişlerdir. Bu satırları okuduğunuz sırada, bir para darlığı ayı olan Mart geçer geçmez, sermaye piyasasındaki fon arzına hücumun ne ölçülere vardığı hususunda sık sık ortaya çıkacak örnekleri görmek mümkün olacaktır.

Sermaye Piyasası'nın düzenleyici hükümlerden mahrum oluşu, hisse senetleri ve tahvil satıcılığına aracılık yapan bankalarımıza ağır bir sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluk, bir yandan hisse senetleri ve tahvilleri iyi niyetle satınalan halk menfaatlerinin zedelenmesi ile, hem de, sadece zedelenme ihtimâlinin ortaya çıkması halinde bankacılık sisteminin topyekûn sarsılması mümkün olduğu için, bankacılık sisteminin istikbali ile ilgili bulunmaktadır. Elinde önemli miktarda hisse senetleri ve tahvilleri tutanlar, ilerde menfaatlerinin zedeleneyeceğini düşünerek, paraya hücum ederlerse, bankacılık sisteminin temelden sarsılması muhakkak gibidir. Batı ülkelerinde sermaye piyasasının ilk gelişme süreleri içinde, hisse senetleri ve tahvillere güvenin sarsılması halinde neler olabileceğinin örnekleri çoktur. Ama bütün olaylarda güven sarsılması, en başta bankacılık sistemini etkilemiştir. Bankaların aracılığı ile çıkarılan özel anonim şirket tahvillerine, aracı bankalar tarafından verilen faiz ve ana para ödeme garantileri ve hisse senetlerine aracılık halinde

kullanılan aracı-banka itibarı düşünöldüğü takdirde, bizde de aynı şeyin olacağını beklemek gerekir. Bu yazının amacı, böyle bir ihtimâli önlemek için aracı - bankalarınız tarafından yapılması gerekli incelemeleri tayin etmeye çalışmaktır.

Tesbit edebildiğimiz kadarı ile, bir ticaret bankası tarafından halka hisse senedi satışı, ilk defa 1962 sonunda Garanti Bankası'nın Goodyear Lâstikleri T. A. Ş.'deki hisselerini satması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ticaret Bankası aracılığıyla halka hisse senedi satılmasının iyi bir örneğini teşkil eden bu işlemi gerçekleştirmek için, inşaat halindeki lâstik fabrikası ve hissedarlar hakkında gerekli malî bilgileri içine alan bir prospektüs hazırlanmış, Garanti Bankası şubelerinde hisse senetlerini satınalmak isteyenlere bu bilgiler rahatça sağlanmış, gazetelerde reklâm yapılmamış ve hisse senetleri kısa zamanda bankanın elinden çıkmıştır.

1968'e kadar hisse senetleri satışlarına aracılık, 1950'deki kuruluşunda, amaçları arasında Sermaye Piyasası'nın geliştirilmesi de olan Türkiye Sınaf Kalkınma Bankası tarafından yapılagelmiştir. 1963'ten itibaren banka, iştirâki olan özel şirketlerdeki hisse senetlerini elden çıkarmaya başlamış ve 1967 sonuna kadar 934 alıcıya TL. 46 milyon nominal değerli hisse senedi satmıştır. Alıcıların yaklaşık olarak yarısını teşkil eden küçük tasarruf sahipleri, nominal değerler toplamının % 21'ini satınalmıştır. Bu hisse senetlerinin satış değerleri TL. 63 milyondur.

Banka, 1968 içinde hisse senetlerine satış için aracılık yapmaya da başlamıştır. Sanayie orta ve uzun vâdeli krediler verme konusunda Yurdumuzun en tecrübeli kurumunu teşkil ettiği için banka, aracılık, ya da iştirâk yaptığı şirketlerin hisse senetlerini halka sunmadan önce söz konusu şirketi ekonomik, teknik ve malî yönden iyice incelemekte, inceleme olumsuz sonuç verdiği takdirde aracılık veya iştirak talebini karşılamamaktadır. Nitekim 1967 yılı sonuna kadar banka 51 şirketin sermayesine TL. 211 milyon tutarında iştirâke karar vermiş, TL. 95 milyon tutarındaki 69 adet talep red veya iptâl edilmiştir. Bankanın, aracılıkla, ya da kendi portföyünden halka sattığı hisse senetleri ile ilgili tecrübenin, iyi bir incelemeye dayandığı için başarılı sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. Banka, iştirâk, ya da aracılığı için başvuran şirket hisse senetleri ve tahvillerinin borsaya kote edilmesini de şart koştuğundan İstanbul Borsası'nın gelişmesine de yardımcı olmaktadır.

Son yıllarda gittikçe daha geniş ölçüde, ticaret bankaları da hisse senetleri ve tahviller satışına aracılık yapmaya başlamışlardır. Batı ülkelerinde olduğu gibi, sadece hisse senetleri ve tahvillerin halka satılması işinde aracılık yapan finansal kurumlar, Yurdumuzda henüz doğmamış olduğu için, çok hızlı bir şekilde artan ihtiyaç, T. Sınaf Kalkınma Bankası'nın dışında yapılan halka hisse senedi ve tahvil satma işlemlerinin artmasına sebep olmuştur. Aslın-

da, sadece aracılıkla yetinildiği takdirde, Yurdumuzdaki bu boşluğu ticaret bankalarının doldurmasında büyük sakınca olmamak lâzım gelir.

Ancak, sermaye piyasasındaki eksik rekâbet şartları, Yurdumuzda satılan özel şirket tahvillerinin, mutlaka banka garantileri taşımasını ve hisse senetlerine aracılık da, hisse senedi satılan şirketin banka tarafından özel inceleme ve araştırmalara tâbi tutulmasını gerektirmektedir. Sermaye piyasasındaki büyük denetleme boşluğu ise, ticaret bankalarımıza bu konuda büyük bir sorumluluk ve bankacılarımıza önemli bir ekonomik kalkınma ödevi yüklemektedir. Aşağıda, bu sorumluluğun normal ölçüler içinde güven altına alınmasını sağlayabileceğine inandığımız bir incelemenin safhaları ana hatlarıyla belirtilmeye çalışılacaktır:

1. Tahvil ve hisse senetlerinin halka satışına aracılık yapılacak şirketin, ticaret bankalarımızda özel olarak bu amaçla yetiştirilmiş uzmanlar tarafından iyice incelenmesi sağlanmalıdır. Bu tür incelemelerin örnekleri Yurdumuzda vardır. T. Sınâî Kalkınma Bankası, orta ve uzun vâdeli kredi ve iştirâk talepleriyle ilgili olarak ekonomik, teknik ve malî olmak üzere üç kademeli bir inceleme yapmaktadır. Bu incelemeler, güçlü bir istihbarat teşkilâtı ile desteklenmesi gereken bir uzmanlık işidir. Bu araştırmaların bütün ayrıntılarıyla burada listelenmesine imkân yoktur. Ancak amaç, hisse senetlerinin satışına aracılık edilecek, ya da tahvillerine garanti verilecek şirketin gerçekleştireceğini söylediği projelerin güvenilir olup olmadığını tesbit etmektir. Batı ülkelerinde, aracılık fonksiyonunun özel devlet izni ile kurulan uzman kurumlar tarafından yapılmakta olması ve bu tür faaliyetin ticaret bankaları tarafından yapılmasının yasaklanmış bulunması, bu işin çok özel bir uzmanlık alanı olmasındandır. Yurdumuzun şartları, henüz bu tür kurumları yaratamamış bulunmaktadır. Kalkınma Bankalarımızın faaliyeti, bu uzmanlığa çok yaklaşmaktadır. Ancak, ticaret bankalarımız bu boşluğu dolduracaksa, bu uzman kurumlar doğuncaya kadar, kendi uzmanları bu alanda yetiştirilmelidir.

2. Hisse senetleri ve tahvillerinin satışını isteyen şirketin güvenilir olduğu, özellikleri yukarıda belirtilen araştırma ve incelemelerle tesbit edildikten sonra, banka'nın sorumluluğu bitmemekte, söz konusu hisse senetleri ve tahvilleri satılacak halka karşı sorumluluğu başlamaktadır. Bunun için, birçok ülkelerde yapıldığı ve Ticaret Kanunumuzda da «İzahname» adı altında belirtildiği gibi, bir «prospektüs» hazırlanmalıdır. Aşağıda bu prospektüsün neleri içine alması gerektiği açıklanacaktır. Ancak daha önce bankanın yapması gerekli şeyler vardır. Bunlar şunlar olabilir:

a — Aracılık yapacağı şirkete, hazırlanacak prospektüs dışında hiçbir reklâm yapılmayacağını kabul ettirmelidir. Batı ülkelerinde hisse senedi ve tahvil satışlarında reklâm yasağı vardır. Arada sırada gazete ve dergilerde

hisse senedi, ya da tahvil reklâmları şeklinde görülen ilânlar, olaydan sonra yapılan bildirimlerden ibarettir. Olaydan önce reklâm yapılamaz. Yurdumuzda hukuk kuralı henüz tesis edilmediğine göre, hisse senetleri ve tahvil satışları reklâmlarından doğan sakıncaları ancak, aracı bankalar önleyebilecektir. Bu sakıncalar, satılan bu «mallar» ın reklâma uygun olmamasından doğmaktadır. Faaliyette bulunan, hele hiç faaliyete başlamamış bir şirketin mevcut, ve ya gelecek faaliyetlerini, yanlış anlamaları önleyecek tarzda reklâmla halka anlatmak imkânsız olduğu için, bu faaliyetlerin sonuçlarıyla değerlendirilecek, ya da değerden düşecek hisse senetleri ile tahvilleri de reklâm etmek imkânsızdır. Reklâmlara izin vermek, çok önemli yanlış anlamalara sebep olacaktır.

b — Aracılık isteyen şirket, genellikle, bir sermaye artışından sonra, bankaya başvurmaktadır. Bu sermaye arttırma işleminin Ticaret Kanunu'muzda uygun ve tam olarak gerçekleştirilmiş olup olmadığı çok iyi bir şekilde incelenmelidir. Sermaye artışından önceki şirket faaliyetlerinin de iyice incelenmesi gerektiğini tekrarlamaya lüzum yoktur.

c — Yürürlükte bulunan Ticaret Kanunumuz da halka açılacak anonim şirketler için bazı şartlar ortaya koymuştur. «... Kurucular şirketin maksat, mevzu ve müddeti ve esas sermayenin miktarıyla her payın kıymetini kurucu veya idare meclisi azâlarına veya diğer kimselere sağlanan hususî menfaatleri ve sermaye olarak konan ayınları ve bu ayınlar mukabilinde verilecek karşılığı ve mevcut bir işletmenin veya bazı ayınların devir alınması esas mukavele hükümlerinden ise onun bedelini... gösteren bir izahname tanzim ederek halkı iştirâke davet için ilân ettirirler.» diyen 281 inci madde bu bakımdan çok önemlidir. 282 inci maddeye göre bu izahname, yayınlanacaktır. 393 üncü madde, yayınlanacak izahnamenin neleri içine alacağını göstermektedir. Aşağıda görüleceği gibi prospektüs'te bulunması gerekli olan hususları, yürürlükte olan Ticaret Kanunumuz da listelemiştir. Aracı bankalar, bu hükümlerin tam olarak uygulanmış olmasını, aracılığın şartları arasına koymalıdır.

d. — Bankanın aracılığını isteyen şirket için en faydalı fon sağlama yolunun ne olduğu da tayin edilmelidir. Şirketin içinde bulunduğu şartlar altında hisse senetleri ihracına mı, tahvil ihracına mı, orta vadeli bir kalkınma kredisine mi, kısa vadeli banka kredisine mi ihtiyacı olduğu tesbit edilmeli ve en uygun görülen fon sağlama yolu şirket yöneticilerine gösterilmelidir.

e — Banka aracılığının özelliği, aradaki anlaşmayla açıkça tesbit edilmeli ve açıkça prospektüse yazılmalıdır. Banka, hisse senetleri ve tahvillerden bir kısmını, ya da tamamını kendisi taahhüt ettikten, ya da satınaldıktan sonra mı halka baş vuracaktır; yoksa sadece satış aracılığı mı yapacaktır?

f — Şirketin fon ihtiyacı ne kadar şiddetli ve acildir? Bu ihtiyacı, başka kaynaklardan daha çabuk ve ucuza sağlamak imkânları nelerdir?

g — Şirketin mevcut ortakları, şirketin geleceği hakkında neler düşünmektedirler?

h — Sermaye Piyasasındaki şartlar, o sırada hisse senetleri ve tahvil satışları için uygun mudur? Özellikle, ihraç sırasında «malların» alıcı bulmama ihtimali nelerdir?

i — Satılacak hisse senetleri ve tahvillerin mümkün olduğu kadar çok sayıda alıcılar arasında küçük miktarlarda yaygınlaşmasını sağlamak üzere ne gibi tedbirler alınabilir? Ana sözleşmede bu konuda hüküm konmuş mudur? Konmamışsa, bu konuda şirkete neler tavsiye edilebilir?

j — Ana sözleşmede, imtiyazlı hisseler tesis eden maddeler nelerdir? Bunlar, hisse senetleri ve tahvillerin satış kabiliyetini nasıl etkileyecektir? Hisse senetleri Borsa'da kayıtlı mıdır? Kayıtlı değilse, şirket yöneticileri, hisse senetlerini kote etmeyi kabul etmekte midirler?

k — Şirket genel olarak iyi yönetilmekte midir? Geçmişte alınan yatırım kararları isabetli olmuş mudur? Yönetimin geliştirilmesi için yapılabilecek tavsiyeler nelerdir? Özellikle, yönetim kurulu ve yüksek yöneticiler, halka açılmakla genişleyecek hissedarlar grubunu ve aynı zamanda genişleyecek şirket faaliyetlerini yönetecek kabiliyette midir? Değilse bu konuda şirkete yapılabilecek tavsiyeler nelerdir?

l — Halka açılıştan sonraki dönemde özellikle hisse senetleri fiyatlarındaki muhtemel değişimler neler olabilir? Halka açılıştan sonra, fiyatların düşmesi için alınabilecek tedbirler nelerdir?

m — Şirketin malî piyasalardaki itibar ve kredisi nasıldır?

n — Ve nihayet, hisse senetleri için en iyi ihraç fiyatı ne olmalıdır?

3. Özetle şirketin, ekonomik, teknik ve malî yönden incelenmesi ve sermaye piyasasındaki şartların tesbit edilmesinden sonra, kolay anlaşılır bir prospektüs yapılmalı ve muhtemel alıcılara kolayca ulaştırılmalıdır. Ticaret bankalarımızın şubeleri, bu amacı gerçekleştirmek bakımından uygun duyuru yerleri olacaktır. Bu prospektüs'te en az aşağıdaki bilgiler özetlenmiş olmalıdır:

a. Şirketin en az son 3 yıllık bilançoları, malî durumu etkileyen ek bilgiler ve özellikle şirketin döner sermayesinin yeterlilik derecesini belirten kolay anlaşılır ve gerçeklere uygun tablolar;

b. Şirketin son üç yıllık satışları, bu satışların ilgili endüstri dalı bakımından önemindeki ve kâr - zarar durumundaki gelişmeler. Alıcılara daha iyi bir fikir verecekse, satışlara oranla masrafları gösteren mukayeseli tablolar;

c. Şirket müşterilerinin mamulleri hakkındaki düşünceleri ve mamullerin müşteriler arasındaki genel itibarı;

d. Şirket mamûllerinin piyasasında yürürlükte bulunan rekâbet şartları ve ilerde rekâbetin alması tahmin edilen şekil ve ölçüler;

e. Yüksek yöneticilerin yönetim kabiliyetleri ve iş tecrübeleri hakkında geniş bilgiler; uzun vâdede yüksek yöneticilerin yerini alabilecek yeteneklere sahip orta kademe yöneticilerinin mevcut olup olmadığı;

f. Şirketin yüksek ve orta kademe yöneticilerine ödenen ücretler ve sağlanan diğer menfaatlerin, ilgili iş dalındaki diğer şirket yönetici ücretleri karşısındaki seviyesi. Özellikle, yöneticilere ödenen ücretlerin ilerde şirkete büyük külfet yükleme ihtimallerinin neler olduğu;

g. Şirketin iş dalında gelecek hakkındaki plân ve projeleri; araştırmalar ve mamul geliştirme için harcanan çabaların neler olduğu;

h. Hisse senetleri ve tahvillerin satışından elde edilecek fonlarla şirketin neler yapacağı. Özellikle, yeni kurulan şirketlerde yeni projeler ve kârlılık dereceleri hakkında geniş açıklamalar;

i. Yeni kurulan şirketlerde kuruluş masraflarının seviyesi.

Yukarıdaki açıklamaları okuyan ticaret bankacılarımız, yine uygulama imkânı çok az olan bir sürü teorik - akademik tedbirleri özetlediğimi düşüneceklerdir. Gerçekten, ticaret bankalarının asıl faaliyet alanını teşkil eden mevduat toplama ve kısa vadeli kredi verme işlerinin içinde, bu alanda, bu ölçülerde bir uzmanlaşmayı sağlayabilecekleri oldukça şüphelidir.

Batı ülkelerinde gelişmiş malî piyasalar içinde bu işlerin ayrı uzman kuruluşlarca sağlanması ve bu faaliyetlerin ticaret bankalarına yasaklanması, zaman içinde beliren ihtiyaçlar sonucunda gerçekleştirilmiş uygulamalardır. Gelecek için ümidimiz, zaman içinde, bizim malî piyasamızda da böyle aracı kuruluşların doğması ve bu alanda uzmanlaşmasıdır. Burada söylemek istediğimiz, ticaret bankalarımızın, ya bu işlere hiç girişmemesi ya da gireceklerse, malî piyasaların gelecek yıllarda temelden sarsılmasını önlemek üzere, bu konularda da ayrı uzmanlık kısımlarını kurmalarının gerekli olduğunu belirtmektir. Yukardaki özet, batı ülkelerindeki uygulamaların sonuçlarından çıkarılmıştır ve teorik değildir. O ülkeler bu uygulamalara çok acı ekonomik sonuçları olan tecrübelerle ulaşmışlardır. Bu tecrübelerden faydalanmak için gecikmemek gerekir. Öğrenmek için aynı acı tecrübeleri yaşamamıza ne lüzum var?

BAHTİYAR DEDE

Gençlikte ihtiyarlığa
hazırlanmak gerektir

Tasarruflarını TÜRKİYE
VAKIFLAR BANKASI'nda
toplayanlar istikbâl endi
şesinden uzak mutlu
yarınları hazırlamış de-
mektir.

VAKIFLAR

TÜRKİYE

BANKASI

(Basın: 20520 - A - 60406)

ALTIN PİYASASI

Ali Şakir AĞANOĞLU

Son yıllarda, iç ve dış sebeplerle altın piyasası devamlı hareket gösteriyor. Fiyatlar yükselme temayülündedir. Bu hal, malî bünyedeki kararsızlığa bir işaret olarak dikkati çekmektedir. 1969 yılının ilk üç ayında külçe altın fiyatı % 10 nisbetinin üstünde bir yükselme kaydetmiştir.

Külçe altın fiyatları, yirmidört ayar saf bir gramı;

1965 yılı sonunda 14,— Lira,

1966 yılı sonunda 14.55 Lira,

1967 yılı sonunda 15.50 Lira,

1968 yılı sonunda 18.50 Lira olarak seyir etmişti. 1969 Ocak ayının ilk günlerinde 18.80 lira olan fiyat, Şubat başında 19,20 liraya, Martın ilk günlerinde 20,— liraya ve ayın ortalarına doğru 20,55 liraya kadar yükselmiştir.

1968 yılı içerisinde meydana gelen üç liralık fiyat artışı % 19,35 nisbeti gibi geçmiş yıllarda görülmemiş bir hızı ifade etmektedir. 1969 yılının ilk üç ayında fiyat yükselişinin daha da hızlanmış olması endişe vericidir.

Altın fiyatları, başka ülkelerde olduğu gibi memleketimizde de eşya fiyatlarının seyri, paranın iştirâ gücü ve genel olarak piyasanın gelişme istikâmeti konularında en hassas ölçüyü teşkil etmektedir.

Bir yandan nüfus artışı ve halk topluluklarının istihlâk kabiliyetinin genişlemesi ve buna karşılık memleketin üretim gücünün bu ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi; diğer taraftan, her yıl artmakta olan devlet masraflarının vergi gelirleriyle karşılanamaması yüzünden iç ve dış borçlanmalara gidilmesi ve emisyon kaynağına başvurulması.. gibi sebepler Türkiyeyi yıllardır bir enflasyon sathı mâili üzerinde bulundurmaktadır. Mümkün merteye ölçülmüş hareket edildiği yıllarda enflasyonun tesirleri daha az hissedilmektedir. Lâkin,

çeşitli iç ve dış siyasi sebeplerin etkisile mâlî imkânlar zorlandığı zaman fiyat yükselişleri dikkati çeken ölçülerde hızlanmaktadır.

Resmî rakamlara göre, son üç yılda toptan eşya fiyatlarının;

1966 da % 4,4

1967 de % 4,9

1968 de % 5,5 nisbetlerinde yükseldiği tesbit edilmiş; İstanbul geçinme endeksinde ise, hayat pahalılığının;

1966 yılında % 8,7

1967 yılında % 12,7

1968 yılında % 6,8 nisbetlerinde arttığı görülmüştür. 1967 yılında hayat pahalılığı artış nisbetinin % 12,7 ye yükselmiş olması o yıl içinde şeker fiyatı ile bir kısım Tekel maddelerine zamlar yapılmış olmasından ileri gelmektedir.

Eşya fiyatlarındaki yükselme, genel olarak üretim ile tüketimin aynı gelişme hızını izliyememesinden, yani arz ve talep arasındaki dengesizlikten ileri gelmektedir. Ancak, piyasaya para arzının da bu konuyu geniş ölçüde etkilediğine şüphe yoktur. Emisyon ve kaydı para şeklinde para arzı, 1967 sonunda 22.682 milyon lira iken 1968 sonunda, daha bir milyar lira fazlasile, 23.600 milyon lirayı aşmıştır. 1969 bütçesinde (26.670.103.000,—) liralık harcamalara yer verilmektedir. Lâkin, gelirleri yetersiz olan bu bütçeye, en az 1,5 milyar liralık yeni gelir kaynağı bulmak kaygı ile bir kısım vergilere zam yapılmaktadır. Ayrıca, geçmiş yıllardakinden daha geniş ölçülerde iç ve dış borçlanmalara gidilecek ve Merkez Bankası avanslarına başvurulacaktır. Bu durum ise, piyasada dalga dalga tesirlerini gösterecek ve fiyat yükselmelerine sebebiyet verecektir. Bu mâlî ortamda, serbest piyasada altın fiyatlarının yükselmesi tabiidir. Ancak, 1969 yılı başından itibaren altın piyasasını hareketlendiren ve fiyat yükselişlerini hızlandıran sebepler, daha çok dış dünyada cereyan eden ve belli başlı altın borsalarını etkileyen mâlî olaylardır.

Yeni yıla girilirken, dünyanın belli başlı mâlî merkezlerinde 1969 içerisinde yeni bir para krizinin meydana geleceği endişesi duyuluyordu. Mâlî otoriteler, bu yılın ikinci üç aylık devresinde İngiliz lirası, Amerikan doları, Batı Almanya markı, Belçika frangı ve İsviçre frangı.. gibi milletlerarası iktisadî ilişkilerde değer ölçüsü olarak yer alan paraların kıymetlerinin korunması hususunda birtakım güçlüklerle karşılaşılacağını ifade etmektedirler. Bu meyanda en önemli meseleyi, altın değerinin resmen yükseltilmesi hususundaki zorlamaların teşkil edeceği tahmin edilmektedir.

1968 Mart ayında dünya bir altın buhranı geçirmişti. Bu buhran, Amerika Birleşik Devletlerinin Avrupa memleketlerine altın satmaya devam edip edemeyeceği hususundaki tereddütten ileri gelmişti. 1947 yılında 26 milyar

dolar değerinde altın stokuna sahip bulunan Amerika, yirmi yıl içinde devamlı olarak harice altın satmış ve Mart - 1968 ayı başında altın stoku, 11 milyar 880 milyon dolar değerinde bir miktara düşmüştü. Bunun 10,4 milyar dolarlık kısmını tedavüldeki 41,6 milyar dolar kâğıt paraya karşılık olarak bulundurmak gerekiyordu. Halbuki, dış tediye muvazenesi memleketin aleyhine bulunduğu için Amerika devamlı olarak hariçten altın talebi ile karşılaşmakta idi. Bir ounce (31 gram) altının 35 dolar fiyatla harice satılmasına devam edilecek miydi? 1934 yılında tesbit edilmiş olan bu fiyat üzerinden altın satmak, Amerikan dolarının değerinin korunması için zarurî idi. Diğer taraftan, paralarının değerleri belirli ölçülerle birbirlerine bağlı bulunan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Belçika, Holanda, Federal Almanya, İsviçre ve İtalya bir Altın Birliği kurmuşlardı. Altın piyasasını istikrar içinde tutmak ve dolayısıyla paralarının değerlerini korumak gayreti içinde idiler.

Altın stokları azalan ve mevcudu, tedavüldeki kâğıt dolarların dörtte bir karşılığı seviyesine düşmekte olan Amerikanın altın satmaya devam edemeyeceği düşüncesi altın piyasalarını endişeye düşürdü ve genel bir telaş yarattı. Mart 1968 ayı başlarında önce Londrada ve arkasından Zürih, Frankfurt, Amsterdam ve Anvers Borsalarında altın talepleri çoğaldı ve fiyatlar süratle yükseldi. Spekülâtörler her gün yüzlerce ton tutarında altın istiyorlardı. Bir yandan doların değerini korumak; diğer taraftan, elindeki altın stokunun daha fazla erimesine engel olmak isteyen Amerika, Altın Birliğine dahil diğer memleketlerle müştereken, 17 Mart 1968 tarihinde, Washington'da, para ile altın arasındaki münasebetleri yeni bir düzene sokan kararlar aldı. Amerikanın dış âlemle mâlî ilişkilerine yeni bir istikâmet veren kararlar şu esasları ihtiva ediyordu:

Tedavüldeki kâğıt dolarlara karşılık, dörtte bir oranında altın bulundurmak kaydı kaldırılmıştır. Altının resmî değeri, bir ounce= 35 dolar olarak devam edecektir. Amerika, Milletlerarası Para Fonu'na dahil memleketlere, bir takım kayıtlarla, 35 dolar üzerinden altın satacaktır. Borsalardaki altın fiyatları serbest bırakılmıştır.

Kararın getirdiği yenilik, altına biri resmî değer, diğer serbest piyasa değeri olmak üzere iki ayrı kıymet tanınmış olmasıdır.

1934 yılındanberi uygulanan sistemin değiştirilmesi ve ayrıca Amerikanın dış tediye muvazenesini etkileyen ve Amerika dışına sermaye çıkmasını azaltan başka tedbirlerin alınması, altın piyasası üzerinde hemen tesirlerini göstermiş; 18 Mart, 1968 tarihinden itibaren Avrupa borsalarında altın alım satımları hızını kaybetmiş ve serbest piyasa fiyatları resmî fiyat seviyesine yaklaşmak üzere düşmeğe başlamıştı. Marttan Aralık ayına kadar 1968 yılının geri kalan devresinde serbest altın fiyatları, Avrupa borsalarında 36 - 40 dolar arasında kalmıştı.

Yeni seçim Amerikada, Nixon başkanlığında Cumhuriyetçi partiyi iş başına getirmiştir. Seçimlerden sonra ve görevi devralmaya hazırlandıkları sıralarda yeni ekipte yer alan yetkililer, mâlî bünyede bir değişiklik yapılması ve altının resmî değerinin değiştirilmesi hususunda hiçbir sebep ve lüzum olmadığını ifade etmişlerdi. Lâkin, 20 Ocak 1969 da görevi devraldıktan sonra, resmî talepleri karşılamak için dahi olsa, Amerika dışına altın satmamak için yeni idarecilerin, altının resmî fiyatını piyasa fiyatlarına doğru yükseltmek temayülünde buldukları intibai uyandı. Hazine Bakanı David Kennedy, işe başladıktan kısa bir süre sonra, altın fiyatlarıyla ilgili olarak kendisine sorulan bir suali; «Her ihtimâli açık tutuyoruz..» tarzında cevaplandırmıştı. Gerçekte, altın konusunda Amerikayı yeniden düşünmeğe zorlayan hadiseler az değildir.

Viet-Nam harbinin Amerikan ekonomisine tahmil ettiği mükellefiyetlerle sermaye hareketleri dış tediye müvazenesini memleketin aleyhine devam ettirmektedir. Orta Doğu gerginliği Avrupa iş hayatını olumsuz yönden etkilemekte ve huzursuzluk yaratmaktadır. Diğer yandan, İngiltere ve Fransa gibi sosyal bünyelerindeki kaynaşmalar sebebiyle ekonomik güçlükler içinde bulunan ülkeler paralarının resmî konvertibilite değerlerini korumakta güçlük çekmektedirler. Mart 1968 altın buhranı sırasında spekülâtörler yüz milyonlarca dolar değerinde altın almış ve stok yapmışlardı. Bu durum, hür dünyada ülkeler arası ödemelerde kullanılacak devletlerin ve Merkez Bankalarının elindeki altını 40 milyar dolar civarında bir miktara indirmiştir. Bu arada, bir kısım devletler, paralarının değerini korumak maksadile, tedavüldeki kâğıt para ve Merkez Bankaları kredilerine karşılık altın rezervlerini artırmak yoluna gitmişlerdir. Bu cümleden;

	1 9 6 7		1 9 6 8	
Belçika.....	% 57	den	% 63	e,
Portekiz.....	57	»	64	»
İtalya.....	44	»	52	»
İsviçre.....	87	»	90	» nisbetlerine çıkar-

mış olarak kendi altın stoklarını çoğaltma gayretleri göstermektedirler. Altın mevcudu 10,9 milyar dolara düşmüş olan Amerika Birleşik Devletlerinin, dış ülkelere 30 milyar dolarlık bir hacma yükselmesi muhtemel altın isteğini bir ounce = 35 dolar olan resmî fiyat üzerinden karşılaması mümkün olabilir mi?

Böyle bir ihtimâli karşılamak değil ve fakat düşünmek dahi Amerikanın mâlî bünyesini ve para değerini alt üst eder. Bu sebeple, kendi problemlerinin yanı sıra Avrupanın mâlî meseleleri de, ister istemez Amerikayı yakinen ilgilendirmekte ve endişelendirmektedir.

Öte taraftan, hür dünyanın altın piyasalarına her yıl bir miktar altın katabilen başlıca üretici ülke Güney Afrika Devletidir. Halen bu devletin elinde 1,25 milyar dolar değerinde altın stoku vardır. Yeni bir altın buhranında ve fiyat yükselmesinde bu altının daha fazla değerlenmesi mümkündür. Ancak, hür dünyanın altın piyasalarını yönetmek durumunda olan ülkeler, Güney Afrika Devletinin elindeki altını serbest fiyatla altın borsalarına satmasına müsaade etmemektedirler. Güney Afrika Devleti ise, mevcut altının yarısının, serbest fiyatla borsalarda satılmasına müsaade olunması, ve serbest fiyatlar 35 doların altına düştüğü takdirde, resmî makamların bu fiyatla altın satın almak üzere müdahale etmeleri şartlariyle stokun diğer yarısını, resmî fiyat üzerinden resmî makamlara satma teklifinde bulunmuştur.

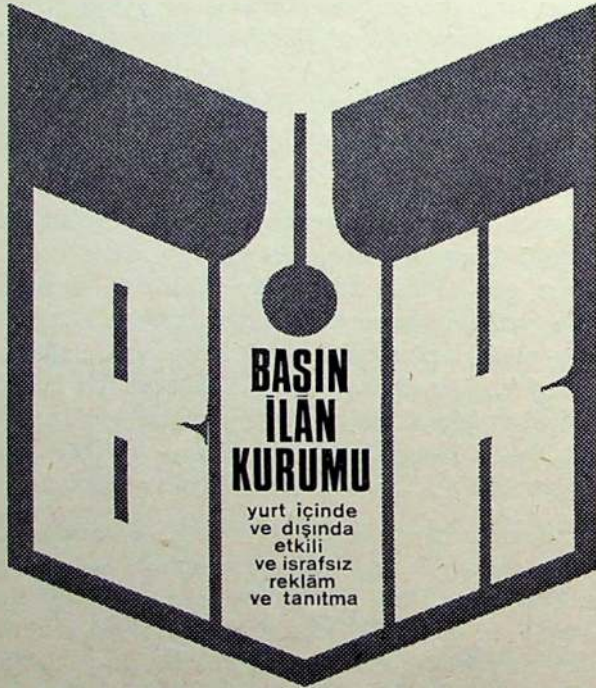
Son haftalarda altın fiyatlarının hareketlenmesine Fransadaki sosyal buhran sebep olmuştur. Mart 1969 ayı başlarında, işçi teşekkülleri toplu olarak ücretlere zam istediler. Geçen 1968 Mayısında vakî olan genel grevler sonunda ücretlere % 10 nisbetinde zam yapılmıştı. O zaman, bir ay süren grevler Fransada iktisadî hayatı fazlasile sarsmış, millî gelirden 10 milyar dolardan fazla bir gerilemeye sebebiyet vermişti. Dış tediye açığı veren Fransa, Müşterek Pazarın en zayıf ortağı haline gelmiş, Fransız parasının kıymeti sarsılmış ve bir devalüasyon olayı güçlükle önlenebilmişti. Paris Borsasında altın fiyatları o zaman da yükselmişti. Aradan bir yıl geçmeden, Fransada yeni bir ücret artırma talebi, hemen para üzerinde tesirini göstermiştir. Zira, bu defa istenen ortalama % 12 nisbetindeki zam kabul edilecek olursa, bunun derhal eşya fiyatlarına intikâl edeceği; fiyat yükselmesinin ise dış ülkelerde Fransız parasının değerini düşüreceği aşikârdı. Bu düşünce ile, varlık sahibi kimseler paralarını altına yatırmak üzere altın borsasına hücum etmişlerdir. Altın fiyatları hızla yükselmeye başlamış, 7 Mart 1969 günü, Paris Borsasında 48,47 dolar seviyesine çıkmıştır. Resmî fiyat olan 35 dolara nazaran % 38,31 nisbetinde bir artış kaydedilmişti. Buna rağmen istekler devam ediyor ve fakat, satıcı bulunmuyordu. Bir kısım spekülâtörler, ciddî kontrollere rağmen paralarını İsviçre ve Belçikaya kaçırarak oralarda altın alma veya kuvetli paralarla değiştirme yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden, Zürih, Frankfurt, Anvers ve Londra borsalarında da altın fiyatları hızla yükselmiş; Belçika ve İsviçre paraları ile Alman markı, Fransız frangına nisbetle prim yapmıştı.

Ücretlerin artırılması konusunda sendika mümessilleriyle Hükümet temsilcileri arasında yapılan müzakereler bir sonuç vermemiştir. Sendikacılar % 12 zam taleplerini % 6 ya indirmişler; lâkin, Hükümet temsilcileri en çok % 4 nisbetinde bir zam yapılabileceği ve bu kadar bir farkın dahi para değerini etkileyeceği ve bir devalüasyon zaruretile karşılaşılacağı hususlarını belirtmişlerdir. Bunun üzerine teknil Fransada 2,5 milyon işçinin katıldığı bir genel greve gidilmiştir. Yirmidört saat süren greve, vergilerin fazlalığından

ve kazanç azlığından şikâyet eden küçük ticaret erbabı, esnaf ve sanatkârlar da iş yerlerini kapayarak katılmışlardır. Grev, millî geliri kısıtlayan ve iktisadî hayata darbe vuran bir hareket olmakla beraber, Cumhurbaşkanı De Gaulle bu defa da, çalışan kitlelerin bu tazyikine boyun eğmemiştir. Hükûmeti topluyarak, gerek ücretlere zam isteklerini ve gerek para değerinin düşürülmesi düşüncelerini kesinlikle red eden kararlar almıştır. Geçen yıl yapılan ücret zamlarının dahi ölçüsüz ve fazla olduğu, Fransız ekonomisinin ağır külfetler altında bulunduğu, son aylarda memleketin dış ticaret açığının, aylık ortalama 200 milyon doları aştığı.. belirtilerek Fransanın sıkıntıdan kurtulması için herkesin fedakârlığa katlanması gerektiği mucip sebeplerle hareket eden Hükûmet para ve kredi üzerindeki kontrolleri artırıcı başka tedbirler alma yoluna da gitmektedir. Geçen yılki buhranda % 3,5 dan % 6 ya yükseltilen Merkez Bankası re-eskont faizinin bu defa biraz daha yükseltilebileceği; Müşterek Pazar dışındaki ticarî ilişkilerin yeni bir takım tahditlere tâbî tutulacağı ve ihracatı teşvik edici çarelere başvurulacağı söylenmektedir.

Frangın değerini korumak hususunda Fransız Hükûmetinin bu ciddi tutumu ve alınan kesin kararlar borsalarda altın fiyatlarının gerilemesine sebep olmuştur. 12 Mart günü Paris Borsasında 45 dolara düşen fiyat, müteakip günlerde daha da gerileme temayülünü göstermiştir. Diğer taraftan, Güney Afrika Devletinin piyasalara altın satması hususunda müzakereler yapıldığı haberleri de çıkmıştır. Avrupa borsalarını etkileyen bu haberler ve olaylar memleketimizdeki altın piyasasına da tesir etmekte gecikmemiştir. 10 ve 11 Mart tarihlerinde 20,55 liraya kadar yükselmiş olan külçe altın fiyatı, ayın son günlerine doğru 19,75 - 20,— lira arasında seyretmiştir.

Avrupa borsalarında fiyat hareketleri nisbeten durulmuştur. Ancak, bunun geçici bir hal olduğu kanısı yaygındır. İçinde bulunduğu iktisadî güçlükler dolayısıyla Fransada, 1969 yılında mutlaka yeni hadiselerin çıkacağı ve Fransız frangının % 10 ilâ % 15 nisbetinde devalüasyona tâbî tutulmasının kaçınılmaz bir hal alacağı; öte taraftan İngilterenin de yıl içinde ücretlere zam talepleriyle karşılaşp İngiliz lirasının değerinin korunması hususunda yeni meseleler çıkacağı.. düşünceleri ileri sürülmektedir. Bu durumda, Avrupa altın borsalarında fiyatların istikrar içinde kalacağını beklemek hatalı olur. Ve herhalde, 1969 yılı, sosyal, iktisadî ve malî meseleler bakımından sâkin bir yıl olarak geçmiyecektir.

Yayın organları hakkında bilgi sağlanır * Eskiz ve program hazırlanır
Objektif tavsiyelerde bulunulur * Tespit edilen programlar titizlikle
yürütülür.

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no:1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01, İstanbul

(Basın: 60485)

IHRACATIN TEŞVİKİ TEDBİRLERİ

Memduh GÜNGÜPOĞLU

İhracat, ödemeler dengesinin açıkla kapanmamasına en fazla etkili bulunan bir kalem olması dolayısıyla her memleket en geniş ölçüde ihracatını artıracak teşvik tedbirleri almaktadır.

Bizde de son bir kaç yılda ihracatın teşviki tedbirleri geniş şekilde alınmaya başlanmıştır.

Biz bu yazıda, konuyu değişik bir tasnif açısından ele alarak, memleketimizde ihracatın teşviki tedbirlerinin hâli hazır durumunu özet olarak izah etmek istiyoruz.

İhracatın teşviki tedbirleri esas itibariyle iki grupta incelenebilir:

- Mevzuat ve formaliteler yönünden,
- Nakdî (moneter) yönden.

I — MEVZUAT YÖNÜNDEN İHRACATIN TEŞVİKİ TEDBİRLERİ

Bu tedbirlerin belli başlılarını şöylece özetlemek mümkündür:

- İhracat serbestisi esasının konulması;
- İhracatta formalitelerin mümkün olduğu kadar azaltılması, konulmuş bulunan sürelerin kolaylıkla temdidine müsaade edilmesi;
- Yabancı ülkelerin dış ticaretimizi kısıtlayıcı faaliyetlerine karşı gerekli tedbirlerin alınması;
- Milletlerarası ticarî teamüllere uygun bulunan transit işlemlerinin yapılmasına izin verilmesi;

- İhracatta hususî takas ve bağı muamelelere müsaade edilmemesi;
- Konsinyasyon veya müşterek hesap suretiyle ihraç imkânları verilmesi, memleket ve satış şekli değişikliklerinde kolaylıklar tanınması.
- İhraç mallarımızın sevkinde kullanılacak her türlü kap ve ambalaj maddelerinin geçici veya devamlı olarak ihracına doğrudan doğruya gümrük idarelerince müsaade edilmesi.

Kabul etmek lâzımdır ki; dış ticaret konusunda bir hayli kısıtlayıcı bir rejim tatbik eden ve genel olarak bürokratik usullerin çok yaygın olduğu memleketimizde ihracat için mevzuatın koyduğu tahdit ve formaliteler asgarî hadde indirilmiş bulunmaktadır. İthalât muamelelerimizin ne kadar sıkı usullere tâbi tutulmuş olduğunu düşününce bunu daha iyi anlamak mümkün olur.

II — NAKDİ YÖNDEN İHRACATIN TEŞVİKİ TEDBİRLERİ

A — İhracatta Vergi İadesi

Nakdî (moneter) yönden ihracatın teşviki tedbirlerinin halihazırda bir sistem olarak işleyen en eski ve en etkili şekli ihracatta vergi iadesidir.

1 — Genel İzahat

İhracatımızın geliştirilmesi için vergilerle ilgili olarak Hükümetçe alınacak tedbirler hakkındaki 261 sayılı Kanun ile, mamûllerimizin tevsik edilecek ihraç fiatlarında vergi, resim, harç ve benzer tesirler icra eden sair mükellefiyetleri, muaflik ve istisnalar ihdası veya iade suretiyle ve gerektiği takdirde mevcut malî mevzuattaki ihracata müteallik muaflik, muvakkat kabul ve iade hükümlerini de geri bırakarak, tamamen veya kısmen bertaraf etmeye ve bu maksatla gerekli usulleri ihdası, bu usul ve şartlarda icabeden değiştirmeleri yapmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmış, bu yetkiye istinaden de ilk defa 16.12.1963 tarihinde «bazı mamullerimizin tevsik edilecek ihraç fiatlarında vergi, resim, harç ve benzer tesirler icra eden sair mükellefiyetleri bertaraf etmeyi öngören usul ve şartların ihdası hakkında 6/2453 sayılı Karar» yayınlanmıştır.

Bu karar gereğince ihraç olunan bazı mamullere yapılan vergi iadeleri spesifik tarife esaslı üzerinden tatbik edilmekteydi; yani malın ihraç tutarı yerine birimi (metre, kg., ton, adet gibi) üzerinden muayyen bir meblâğ vergi iadesi olarak ihracatçılara ödenmekteydi.

Bu karar 26.5.1964 tarihinde yayımlanan 6/3071 sayılı kararla yürürlükten kaldırılmış ve bundan böyle spesifik tarife esaslı üzerinden yapılmakta olan vergi iadeleri, çok mahdut bazı istisnalar hariç, ad valorem esaslı üze-

rinden yapılmaya başlanmıştır. Böylece ihraç olunan malın FOB satış bedeli üzerinden muayyen bazı nisbetlerin uygulanması suretiyle vergi iadeleri yapılmıştır.

Gerek 6/2453, gerek 6/3071 sayılı Kararnamelere göre ihraç konusu yapılan bazı mamüller için tesbit olunan vergi iadesi miktar ve nisbetleri Ticaret Bakanlığı nezdinde teessüs etmiş muhtelif bakanlık ve kuruluşların temsilcilerinden müteşekkil İhracatta Vergi İadesi Komisyonu (İVİK) tarafından tesbit edilerek Resmî Gazetede ilân ettirilmekteydi.

Bilâhare, 15.9.1967 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan Başkanlık genelgesi ile 28.7.1967 tarih, 933 sayılı Kanunun 4 üncü maddesi gereğince, 261 sayılı Kanunun 1 inci maddesini uygulamak maksadiyle kurulmuş olan «İhracatta Vergi İadesi Komisyonu (İVİK) in görevine son verilmiş, söz konusu Komisyonun görevleri Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarlığı nezdinde kurulmuş olan» «Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu» na devredilmiştir.

İhracatta vergi iadesi ile ilgili mevzuatın esasları son defa bu Büro tarafından hazırlanmış ve kabulü müteakip hâlen uygulanmakta olan 6/8993 sayılı Kararname 11.11.1967 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

2 — Vergi İadesi Sisteminin Esasları

Yukarıda bahsedilen Karar gereğince; bir mamulün ihracı dolayısıyla ihracatçısına iadesi öngörülen vergiler yine bu Karara ekli 1 sayılı listede gösterilmiştir.

İadeye konu teşkil eden vergiler başlıca 3 şekil arzeder:

— Vasıtalı vergiler, (Bunlar da dahilde alınanlar, ithalde alınanlar ve hizmet vergileri olmak üzere üç gruptur)

— Vasıtasız vergiler,

— Hizmet vergileri.

1 sayılı listede yazılı kanunlarla, başka kanunlarda yer alan ihracat muaflık ve istisnaları ile ihraçla ilgili vergi iadesi hükümleri 261 sayılı Kanun ve bu Karara göre ihraç edilecek mamuller hakkında uygulanmaz.

Ancak; ihraç ettikleri mamüllere bu Karara ekli 1 sayılı listede yer alan kanunlarda yazılı ihracaat muaflık veya ihraçla ilgili iade hükümlerinin uygulanmasını isteyenler, ihrac sırasında keyfiyeti gümrük çıkış beyannamesine yazmak ve imzalamak suretiyle beyan ederler; gümrük idarelerince tasdikli bu beyan üzerine ihraç edilen mamüller hakkında bu Karar hükümleri uygulanmaz.

Keza geçici olarak ihraç olunan mamûllere de bu Karar hükümleri uygulanmaz.

İhracı sırasında, ihracatçısına bu karar gereğince vergi iadesi yapılan mamûllerin aynen veya bir işlem gördükten sonra yurda getirilmesi halinde, evvelce iade edilen vergiler Merkez Bankasına ödenmedikçe bunların gümrüklerle ithaline müsaade olunmaz.

Bu karar gereğince ihracatçılara yapılması gereken vergi iadeleri geçici ve kat'i olmak üzere iki şekil arz etmektedir.

a) Geçici vergi iadeleri

Geçici vergi iadeleri yukarıda zikri geçen Büro tarafından tesbit edilmiş bulunan ve aynı ihracatçı tarafından bir defada veya on iki aylık süreler içinde çeşitli partiler halinde ayrı zamanlarda ihraç edildiği lüzumlu belgelerle tevsik olunan ve milletlerarası tasnife göre aynı sanayi grubuna giren mamûllerin FOB ihraç bedelleri toplamı TL. 50.000,— ve daha yukarı kıymette olanlarına yapılır.

Bir mamûlün geçici vergi iadesinden istifade edebilmesi, o mamûl için tesbit olunan geçici vergi iadesi nisbetinin Resmî Gazetede ilân edildiği tarihten sonra yapılmış ihracatı için mevzuubahistir.

Geçici vergi iadesi nispetleri, ilk maddesi istihsal vergisine tâbi olan mamûllerde fiili ihraç kıymetinin % 15'i, istihsal vergisine tabi olmayanlarda ise %5 idir. Ancak, Büro %5 den aşağı nispetler de tesbit edebilir.

%15 geçici vergi iadesinden faydalandırılması kararlaştırılan mamûller Devlet Plânlama Teşkilât Müsteşarlığı Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu tarafından zaman zaman Resmî Gazetede müteselsil sıra numarası tahtında A listelerinde; % 5 nispetinden faydalandırılacaklar B listelerinde, %5 den aşağı nispetten faydalandırılacaklar da C listelerinde gösterilmek suretiyle yayımlanır. Geçici vergi iadesinden faydalandırılmak üzere halen yüzden fazla mamûl tesbit edilmiş bulunmaktadır.

On iki aylık süre zarfında FOB TL. 50.000,— lık ihraç haddini doldurarak geçici vergi iadesi nispetlerinden yararlanan mamûllerin ihracatçıları, müteakip ihracatta bu haddi doldurup doldurmadıklarına bakılmaksızın, kat'i iade nispetleri tesbit olununcaya kadar bu nispetlerden yararlanmaya devam ederler.

b) Kat'i vergi iadeleri

Tesbit olunan nispetlerde geçici iadede yararlanan mamûller üzerinde gerekli incelemeler Büro tarafından yapılarak bunlara ait vergi iadesi nispetleri kat'i iade listelerine alınır.

Bu nispet veya miktar geçici iade olarak yapılan ödemeden fazla bir ödemeyi gerektirdiği takdirde, bu para ilgili ihracatçıya usulü dairesinde ödenir; aksi halde kendisine fazla ödenmiş olan para tesbit ve ilânı müteakip 15 gün içinde ihracatçı tarafından Merkez Bankasına iade edilir. Geçici iade nispeti ilân edilmeden kat'i nispetin tespiti halinde kararnamenin tarihi esas alınır. Kat'i nispetlerde bir değişiklik yapıldığı takdirde yeni nispetin tatbiki, nispet değişikliği yapılan Kararnamenin yayım tarihinden itibaren yapılmış ihracata uygulanır.

Kat'i vergi iadeleri nispetleri Kararnameye ek II ve II (a) sayılı listelere ilâve veya bunlarda tadilat şeklinde zaman zaman Resmî Gazetelerde ilân olunan Kararnamelerle ilgililere duyurulur.

3 — Merkez Bankasınca Yapılan İşlemler

Merkez Bankası şubeleri, bu karar gereğince mamul ihraç edenlerden veya yurt içinde travelers çek veya yetkili bir banka kanalı ile yurda getirilmiş döviz mukabilinde bir yabancıya mamul satıp da bu mamulün yurt dışına çıkışını gümrük mevzuatına göre tevsik etmek suretiyle vergi iadesi talebinde bulunan ihracatçılardan,

— Taallük ettiği ihracatın 6/8993 sayılı Karar hükümleri dahilinde yapılmış olduğuna dair gümrükçe tasdikli bir nüsha gümrük çıkış beyannamesi veya gümrük mevzuatına göre bu beyannameler hükmünde olan belgelerden bir nüshayı,

— İhraç edilen malın ihraç bedeline tekâbül eden dövizin yurda getirilip Türk lirasına tahvil edildiğine veya travelers çekin yetkili bir bankada bozdurulduğuna dair döviz alım bordrosunu aldıktan sonra,

O mal için tespit olunan kat'i veya geçici vergi iadesi nisbetini mamulün FOB veya CF (CİF ve CF ihracatta taşımanın Türk gemileriyle yapıldığı takdirde, veya navlun transferi mevzubahis değilse) ihraç kıymeti veya hut birim cinsinden ihraç edilen miktarı ile çarpmak suretiyle hesaplayacağı miktarda vergiyi Hazine hesabından ilgiliye öderler.

İhracat CİF veya CF esasına göre yapılmış olmakla beraber, navlun, mahsup suretiyle veya döviz tahsisi suretiyle döviz olarak yahut da Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatına göre transferabl Türk parası ile ödenmiş ise kat'i ve geçici iade nispetleri FOB bedel üzerinden hesaplanır.

Memleket içinde el değiştirdikten sonra ihraç edilen, istihsal vergisine tâbi olup vergisi ödenmiş malların istihsal vergisinin ihracatçıya iadesi, Yarımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu tarafından sağlanır. Başka bir deyimle, yapılan tespitlerde ödenmesi icabeden istihsal vergisi nazarı iti-

bare alınmamış olduğu takdirde, söz konusu verginin ödenmiş olduğu tevsik ve bunun miktarı mezkûr Büro'ca tespit edilmiş ise, Merkez Bankasının bunu da ilgiliye ödemesi gerekmektedir.

Merkez Bankası, Hazine hesabından yapılan vergi iadeleri dolayısıyla Hazineye günü gününe borç dekontu gönderir. Bu dekontlara ihraç olunan mamulün cinsine, nev'i ve miktarı ile ihraç fiatı, yapılan iade miktarı ve ihraçatçının adı ile adresi, ayrıca iade edilen vergi miktarından ne kadarının genel bütçeye, ne kadarının belediye hissesine taallûk ettiği dercedilir.

B — İhraç Konusu Muameleler İçin Gerekli Döviz Tahsisi

Mamullerini doğrudan doğruya veya bir ihracatçı vasıtasıyla ihraç eden veya ihracat yapacağını tevsik edenlere bu mamulün imâlinde ve ihracında kullanılan ham ve yardımcı maddeler ile ambalâj maddeleri için 1964 yılı ortalarından itibaren tahsis yapılması usulü kabul edilmiştir.

İhracatın Amerikan doları veya konvertibl APA dövizleri karşılığında yapılması veya yapılacağını tevsiki halinde yürürlükte olan liberasyon listesindeki «Muhtelif» kaleminden, ihracatın iki taraflı anlaşmalı memleketlere yapılması halinde ise, ilgili memleketin hesap durumu müsait olmak kaydıyla, anlaşmanın «Muhtelif» kontenjanından tahsis yapılır.

Müracaatlar özel bir teknik komitede incelenir ve tanzim olunan müsaade belgesi üzerine gerekli döviz ve ithâl müsaadesi Merkez Bankasınca verilir.

Bu usul geniş bir tatbik sahası bulamamıştır.

C — İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına Dair Karar

Bu konuda 16 Eylül 1968 tarihli Resmî Gazetede neşredilmiş bulunan 6/10649 sayılı Kararname ile ek ve tâdilleri ihracatın moneter yönden teşviki tedbirlerinin en şümullüsüdür.

1 — Bu kararlar.

— Açılacak ihracat kredileri ve ihracat işlemleri ile ilgili olarak bankalar ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla aldıkları paralar banka ve sigorta muamele vergisinden,

— İhracat kredisi işlemleri ve bizatihi ihracata müteallik muameleler ithalâtta alınan damga vergisinden, damga resminden ve diğer resim ve harçlardan,

istisna edilmiştir.

Bu istisna, Devlet Plânlama Teşkilâtı Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosundan belge alınması kaydıyle, 261 sayılı kanuna dayanılarak çıkarılmış ve çıkarılacak kat'î ve geçici vergi iadesi listelerinde yer alan mamûllerin ihracı ile ilgili hazırlık ve imalât safhalarındaki kredi işlemlerine de uygulanır.

2 — Ayrıca, serbest döviz karşılığında yapılacak ihracatın finansmanı için açılacak kredilerde uygulanmakta olan faizin yüzde üçünün Merkez Bankası nezdindeki selektif kredi fonundan karşılanması öngörülmüştür.

Bahis konusu selektif kredi uygulaması, yukarıda adı geçen Büro'dan belge alınmış olması kaydıyle, 261 sayılı kanuna göre çıkarılmış ve çıkarılacak kat'î ve geçici vergi iadesi listelerinde yer alan mamûllerin ihracı ile ilgili hazırlık ve imalât safhalarındaki kredi muamelelerine de uygulanır.

Bu uygulamada, yukarıda sözü edilen malların yurt içinde serbest dövizle satışı da ihracat sayılmaktadır.

Selektif kredi uygulanmasından yararlanan ihracatçılar, bu kredileri ihracata müteallik faaliyetlerinde kullanmadıkları veya ihracatı ikraz anlaşmasına veya belgeye uygun şekilde gerçekleştirmedikleri takdirde normal ticarî kredilere uygulanan faiz, komisyon ve sair masrafları tutarı ile kendilerinden daha önce tahsil edilmiş bulunan düşük faiz, komisyon ve sair masraflar arasındaki farkı krediyi açan bankaya ödemekle mükelleftirler. Banka da bu faiz farkını selektif kredi fonuna iade eder. Diğer taraftan normal ticarî faiz, komisyon ve sair masraflar toplamı üzerinden hesaplanacak banka ve sigorta muameleleri vergisi ile kredi işlemlerine ait olup tahsil edilmemiş bulunan vergi, resim ve harçlar da usulü dairesinde ilgiliden alınır.

3 — Bunlara ilâveten, imâlâtçı ihracatçılara proje bazında döviz tahsisi ve bu dövizin öncelikle transferi usulü konulmuştur. Bunu teminen ithâl kotaları arasında bir de «ihracatı teşvik ve geliştirme kotası» ihdas edilmiştir.

Bu maksatla, mamullerini ihraç eden veya edecek olan veya bunları yurt içinde serbest dövizle yabancılara satan veya satacak olan imâlâtçılara bunların imâlinde kullanacakları ham ve yardımcı maddelerin ve ihraç için lüzumlu ambalâj malzemesinin ithâli ve işletmelerinin ithâli gerekli ihtiyaçlarını gidermek için, imâlâtçı tarafından hazırlanan projenin yukarıda zikredilen Büro tarafından uygun görülmesi şartıyla döviz tahsisi yapılmaktadır. Mevzuatımızda ilk defa «öncelikle transfer» edilme hüküm ve ibaresi de bahis konusu tahsisle ilgili dövizler vesilesi ile yer almış bulunmaktadır.

Tahsis edilecek toplam döviz miktarı, projedeki ihracat kıymetinin % 50 sini geçemez. İmalâtçının işletme ihtiyaçları için tahsis edilecek döviz tutarı da, yine bu % 50 nisbetindeki tavan içinde kalmak şartıyla, ihracat kıymetinin % 15 ini geçemez.

İthalat Rejiminin nakdi teminat hakkındaki hükümlerine bir istisna olarak, yukarıda izah edilen şekilde tahsis olunacak dövizin Türk lirası karşılığının % 10'u Merkez Bankasına nakdi teminat olarak yatırılır ve başkaca bir teminat istenmez. İhracat projelerini gerçekleştiren veya ithalattan vazgeçen imalatçıların teminatı kendilerine iade edilir.

4 — İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi esaslarına dair karar, «İhracatı Geliştirme ve Teşvik Fonu» nun işleyişi hakkında da yeni hükümler getirmiştir. Buna göre, Kalkınma Plânının uygulanması esaslarına dair 933 sayılı Kanun gereğince ilk yerleşme, tanıtma ve pazar araştırması maksadıyla kurulmuş bulunan fondan 261 sayılı kanuna istinaden çıkarılmış ve çıkarılacak katî ve geçici vergi iadesi listelerinde yer alan mamullerle yaş meyva ve sebze yararlandırılır. Fon, Devlet Plânlama Merkez Teşkilâtınca tesbit edilecek esaslar dahilinde ihracatçının mensup olduğu ihracatçı birliği veya meslek kuruluşu aracılığı ile T.C. Ziraat Bankası tarafından ihracatçıya intikâl ettirilir. Fonun ödemesiz devresi 1 ilâ 3 yıl, faizi % 3 ve vâdesi -ödemesiz devre hariç- en çok 10 yıl olarak tesbit edilmiştir.

Kararname hükümlerinin işleyişi tebliğlerle izah olunmuştur.

D — İhracat Bedellerine Ait Kambiyo Çeklerinin İştirası

İhracatın teşviki için nakdi yönden alınan tedbirlerden birisi de ihracat bedellerini nâtik olarak yetkili bankalarca tanzim olunan kambiyo çeklerinin Merkez Bankası tarafından satın alınmasıdır.

Uzun süreden beri uygulanmakta olan bu usule, göre, Merkez Bankası nezdinde çek iştirâ limitleri müsait bulunan yetkili bankaların ihracat bedeline ait olarak hariçteki muhabirleri üzerine keşide ettikleri konvertibl dövizler üzerinden muharrer çekleri adigeçen banka tarafından satın alınarak Türk liralari derhal mutavassıt bankaya ödenmektedir.

Bu suretle ihracatçı bir taraftan yapmış olduğu ihracatın bedelini, mutavassıt bankanın hariçteki muhabiri nezdindeki hesabına alacak geçirilmesini beklemeden, derhal almakta, diğer taraftan da bu süreye ait şanj riskinden kurtulmaktadır.

E — Nakdi Teminatların İhracatın Teşvikinde Kullanılması

1969 yılı İthalat Rejimi Kararı ile, ithal talebi sırasında alınmakta olan nakdi teminatların % 25 inin ihracat projelerinin işletme kredisi ihtiyaçları ile ihracatı geliştirici ve destekleyici projelerin aynı mahiyetteki ihtiyaçlarını karşılamak ve İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi esaslarına dair Karar ve ekinde belirtilecek esaslar dahilinde kullanılmak üzere ayrılarak Merkez Bankası nezdinde açılacak bir hesapta toplanması usulü ihdas edilmiştir.

28 Ocak 1969 tarihli Resmî Gazetede ilân edilen ve İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına dair Karara ek Karar şeklinde olan 6/11242 sayılı Kararname ile de bahis konusu nakdi teminatların % 25 lerinin toplanacağı hesaba «Özel İhracat Fonu» adı verilmiş ve bu Fonun işleme şekli ayrıntıları ile izah edilmiştir.

METOD - ZAMAN - GELİŞTİRME (MZG) SEMİNERİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Örşelik BALKAN
(PEVA Müdür Yardımcısı)

PEVA'nın teşebbüsü ile 13 - 15 Mart 1969 tarihleri arasında İstanbul'da Tarabya Otelinde yapılan Metod - Zaman - Geliştirme (MZG) Seminerinden izlenimleri, Seminere PEVA'yı temsilen katılan Örşelik Balkan iki sayıda tamamlanacak bir yazı serisinde sunmaktadır. BANKA.

Buldukları rahat şartlar içinde «randımanlı çalışma» kavramına yabancı kalmış veya daha rantabl çalışmak istemelerine rağmen subjektif ölçülerinin dışına çıkamamış nice sanayici ve idarecilerimizin kulaklarını çınlatan bir seminer yapıldı Tarabya'da. PEVA'nın tertip ettiği bu çalışmada İngiliz P.A. Müşavirlik şirketinin iki değerli Müşaviri Mr. D.A.F. Sinclair ve Mr. D.B.A. Evans *İş Basitleştirmesi* konusunda firmalarının geliştirdiği yeni «dakika bindesi» sisteminde ve bu konuda uyguladıkları analitik eğitim usullerinden bahsettiler.

Sanayi kollarında görülen birbirine benzer operasyonların zaman değerlerinin sistematik bir şekilde önceden tespit edilip uygulamaya açık bir malûmat föyü halinde toplanması fikrinin tohumu, ilmi sevk ve idareciliğin kurucusu» F. W. Taylor tarafından ekilmiştir. Bu hususta 920 lerde ve 930 lar-da bazı sistemler bulunmuşsa da ilk mütemmim sistem 1948 de kurulmuştur.

Dünyanın değişik yerlerinde değişik firmaların bu sistemi uygulamaları ve tekâmül ettirme gayretleri sonucu - bilhassa Amerika ve İsveç'te - değişik sanayi kollarında görülen hareketler tarif edilmiş, kodlanmış ve zaman ölçüleri tespit edilerek metod ve zaman etüdlerinin çok daha randımanlı bir şekil-

de uygulanmalarını mümkün kılacak müttekâmil bir sistem geliştirilmiştir. Hareket ve zaman standartlarını önceden üniversal bir biçimde hazırlamak büyük emek ve zamana mal olmuştur. Ancak böyle bir sistemin kurulması yapılagelmekte olan konvansiyonel çalışmaların üzerinde önemli faydalar arz etmiştir. Şöyle ki:

1. Kullanılması gerekli metod tam ve doğru olarak tarif edilmiştir.
2. Alternatif metodların zaman değerleri hemen hesaplanabileceği için metod etüdüleri kolaylaştırılmıştır.
3. İmâlâtın önce müttekâmil metodları tesis etmek ve bunlara göre otomatikman zaman standartları tespit etmek mümkün olmuştur.
4. Konvansiyonel metod ve zaman etüdülerinde tempolama çalışmasından doğan subjektivite giderilmiştir.
5. Konvansiyonel usullere nazaran çalışmayı çok daha kısa zamanda yapmak ve bu konuda çalışacak elemanları çok daha kısa bir süre içinde yetiştirmek mümkün olmuştur.

Bütün bu gelişmelerle yetinmeyip, P.A. Araştırma Bölümü 1964 yılında daha da müttekâmil bir proje üzerinde - Entegre İş Ölçümü - çalışmaya başlamıştır. Bu sahada evvelâ uygulamada kullanılacak «önceden tespit edilmiş» temel malûmat sisteminin kurulması zorunlu olmuştur. Bu amaçla da dakika bindesi sistemi ihdas edilmiştir.

Dakika bindesi sistemi üzerinde çalışmalara başlanmadan önce mevcut sistemler şu kriterlere göre eleştirilmiştir :

1. Kullanılan sistemler mufassal mıdır? Fabrikada ve dairelerdeki bütün iş tipleri kapsamakta mıdır?
2. Bu sistemler tatbikatta üniversal mıdır? Bütün işlerin eğitim ve uygulamada doğan zorluklara rağmen ölçülebilmesi mümkün müdür?
3. Zaman değerleri hem çalışanın hem de ameliyenin kontrolüne tabi zamanlar dikkate alınarak mı tespit edilmiştir?
4. Sistemlerin uygulamaları basit ve kolay mıdır?
5. Bunları öğrenmek kolay mıdır?

Bu eleştiriler sonucu ortaya çıkan zorlukları bertaraf ederek kurulan dakika bindesi sistemi mevcut işlemlerin analizi için gerekli zamanı eskisinin 1/5 ine düşürmüştür. Ayrıca, bu sistemle metod ve zaman etüdülerini yapacak normal kabiliyetli personeli efektif olarak iki haftadan kısa bir zamanda yetiştirebilmek mümkün olmuştur.

Dakika bindesi sisteminde kullanılan zaman ünitesi normal bir dakikanın binde biridir. Sistem de ismini bu ölçüden almaktadır.

Bu sistemde elle yapılmakta olan işlemler incelendikten sonra hareketler *Al, Koy/Bırak, kuvvet tatbiki, göz hareketi, ayak hareketi, adım, eğil kalk, çömel halk, yürü, yaz, otur ve kalk, yağla, krank* gibi gruplar halinde sınıflandırılmıştır. Her grubun tarifleri yapılmış, bunların altında da o grubun kapsamına giren spesifik hareketler toplanmıştır.

Meselâ, çeşitli işlemlerde % 85 sıklıkta rastlanmakta olan *Al* hareketi «bir cisme erişmek, cismi kontrol altına almak ve onu serbest bırakmak» şeklinde tarif edilmiştir. Bu grup kapsamında rastlanan spesifik hareketler *Dokunmak, alınması kolay, alınması zor, iki elle almak, avuç dolusu almak* şeklinde kodlanmış ve tarif edilmiştir. Bu hareketlerin yapılabileceği zamanlar tespit edilirken mesafe ve ağırlık faktörleri de dikkate alınmıştır. Böylece her hareketin değişik mesafeler ve ağırlıklara göre alacağı vakit dakika bindeleri ile ifade edilen zamanlar halinde tespit edilmiş ve kullanılışı kolay bir şekilde tablolananarak hizmete arz edilmiştir.

Bunun yanısıra bazı grupların sık sık birbirini takip eder şekilde belirttikleri görülmüştür. Hesaplama süresini kısaltabilmek gayesiyle bu grupların kombinasyonları için de (meselâ *al ve koy/bırak*) temel zamanlar tespit edilmiştir.

Böylece herhangi bir işletmede, yukarıda belirtilen faydalardan istifade ederek, zaman standartları tespit etmek mümkün olmaktadır. Bir işlem önce hareket gruplarına ayrılmakta ve her hareketin temel zaman değerleri toplanarak o işlemin temel zamanı tesbit edilmektedir. Bu temel zamana da istirahat ve kaçınılmaz gecikme payları eklendiğinde o işlemin standart zamanı bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen prensibler dahilinde yapılan çalışmalar sonucu standart temel hareket zamanlarından standart iş elemanı zamanları ve buradan da standart operasyon ve standart iş zamanları tesbit edilerek entegre iş ölçümünü gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki, aşağıda belirtilen 5 seviye için zamanlar tesbit edilmiştir.

- Seviye I : Temel hareket zamanları
- Seviye II : Birbirini takip eden hareket zamanları
- Seviye III : İş elemanı zamanları
- Seviye IV : Operasyon zamanları
- Seviye V : İş zamanları

Uygulamada, işin mahiyetine göre, doğruluk derecesi ve ekonomik determinasyon vakti dikkate alınarak bir işin zaman değerinin hangi seviyelerdeki malûmata göre tesbit edileceğine karar verilmekte ve o seviyelerde önceden tesbit edilmiş zaman değerleri alınarak ölçülmesi gerekli işlerin standart zamanları tesbit edilmektedir.

P.A. Araştırma Bölümünün çalışmaları sonucu bugün sanayi kollarının % 80 indeki işlerin % 80 i için standartlar tesbit edilmiştir. Entegre iş ölçümü sistemi metod ve zaman etüdüleri sahasında belirli avantajlara sahiptir. Şöyle ki:

1. Hangi seviye standartları kullanılırsa kullanılsın, hepsi belirli bir doneye dayandığından sonuçlar mutlak surette tutarlıdır.
2. Uygulamadaki gayeye göre doğruluk derecelerini önceden tesbit ederek çalışmak mümkündür.
3. Yeni işler üzerinde çalışmak gerektiğinde eldeki malûmat sayesinde birikmeler önlenebilmektedir.
4. Metodun tam tarifini yapmak daima mümkün olmaktadır.
5. Standartlar imalâttan önce tesbit edilebilmektedir.
6. Tempolamayı elimine etmek sur'etiyle hata nisbeti azaltılmaktadır.

Sizin Bankanız

TÜRKİYE
HALK
BANKASI

Memleketin her köşesinde hizmetinizdedir.

(Basın: 60373 - A - 21936)

BANKALARDA ESHAM ve TAHVİLÂT KARŞILIKLI AVANSLAR

Vedad ONUR

Esham ve Tahvilât (Menkûl Kıymetler)

Esham yani hisse senedi Anonim Şirketler ile sermayesi paylara bölünmüş Komandit Şirketlerinin, Şirket sermayesinin yekdiğerine eşit birer cüz'ünü temsil etmek üzere ihraç ettikleri kıymetlerdir. Kıymetli evrakın bir çeşidini teşkil eden hisse senedi, kanunî şekillere uygun olarak tanzim edilmek gerekir. Bunlar küçük tasarruf sahiplerinin, büyük iktisadî müesseselerin menfaatlerinden faydalanmalarına da yarayabilir.

Tahvilât da ticaret şirketleri ile devlet, vilâyet, belediyeler ve diğer âme işletme ve müesseseleri gibi resmî, yarı resmî kurumların, işleri dolayısıyla ihtiyaç duydukları parayı borç almak suretiyle tedarik etmeleri için çıkardıkları borç senetleridir. Bilfarz Anonim Şirketlerde ticaret hacmini arttırmaya veya yeni tesisler yapmaya lüzum hasıl olabilir. Şirketin ortakları bu parayı temin etmezlerse tahvil çıkarmak yoluna gidilir.

Bu tarif ve açıklamalara göre esham, Şirket sermayesine iştirâk payını temsil etmektedir. Tahvilât da ihraç eden şirket veya kurum için borç senedi, bunu alan kimse için alacak senedi mahiyetindedir.

Esham ve tahvilât arasında diğer önemli farklar vardır:

1 — Hisse senedi sadece, sermayeleri paylara ayrılmış şirketlere munhasır olduğu halde tahvilât resmî ve yarı resmî camialar tarafından da ihraç edilebilir.

2 — Hisse senedi hâmilleri şirketin kâr ve zararına iştirâk ederler. Buna binaen, dahil oldukları şirket kâr ederse bu kâr ile orantılı bir pay alırlar.

Bunun miktarı sağlanan kâra göre azalır ve çoğalır. Şirket zarar ederse bir şey almazlar. Tahvilât hâmilleri ise şirket zarar da etse tahvilin tabî olduğu muayyen ve maktu faizi alırlar. Bu faiz, temettü hissesinin aksine olarak, azalır ve çoğalmayıp sâbittir.

3 — Esham hamilleri şirketin sahibi oldukları için müessesenin mukadderatına hâkim durumdadırlar. Genel kurul halinde toplanarak oy kullanmak, idare meclisi üyelerini ve murakıpları seçmek, blânço ve kâr ve zarar hesaplarını, idare meclisi ve murakıplar raporlarını incelemek suretiyle şirket işleri üzerinde ortaklık sıfatının bahş ettiği hakları kullanırlar. Halbuki tahvilât sahiplerinin şirketin idaresi üzerinde hiç bir yetkileri olmayıp ancak kendilerini ilgilendiren hususlarda, yani munhasıran tahvilâta ait umûru müzakere etmek üzere genel kurul halinde toplanıp karar verebilirler. (Ticaret Kanunu Md: 430).

4 — Şirket fesh edilirse, mevcudundan evveleminde tahvilât sahiplerinin alacakları ödenir. Ancak geriye bir şey kalırsa hissedarlara verilir. Bu itibarla tahvilât sahipleri aksiyonlere nazaran imtiyazlı alacaklı durumdadırlar.

5 — Tahvil bir borcu temsil ettiği için, şirketin statüsü ile muayyen müddeti içinde amorti edilmesi lâzımdır. Halbuki hisse senedi için bu babda kanunî bir mecburiyet yoktur. Hisse senedinin amorti edilmesi, ancak imtiyazlı şirketlerde, muayyen bir süre sonra şirket mevcudunun imtiyazı veren devlet, vilâyet ve belediye gibi camialara devri zorunluğu olan hallerde uygulanır. Bu sürenin sonunda şirket mevcudu, hissedarlara, koydukları sermaye nisbetinde iade olunur.

Hisse senedi ve tahvilât ya nâma veya hâmile yazılı olur. Bunların elden ele devri kolaydır. Hele hâmile yazılı olanlar için teslim kâfidir. Bu devir sayesinde temsil ettikleri ortaklık ve alacaklılık haklarının kolayca intikâli mümkün olduğu içindir ki bunlara «menkul kıymetler» adı verilmiştir.

Esham ve Tahvilât Karşılıklı Avansların Mahiyeti ve Faydaları

Rehinli avansların bir nev'ini teşkil eden esham ve tahvilât karşılıklı avans muamelesi ile bankalar esham ve tahvilâtın rehin alınması mukabilinde hâmillerine borç para verirler. Elllerinde esham ve tahvilât bulunan kimselerin para ihtiyacında kaldıkları zaman bunları satarak elde ettikleri para ile ihtiyaçlarını gidermek isteyecekleri tabiidir. Ancak ârızî ve geçici ihtiyaçlar yüzünden bu kıymetleri elden çıkarmak suretiyle üzerlerindeki mülkiyet haklarını kaybetmeleri menfaatlerine uygun düşmez. Kaldı ki, bunları her zaman müsait fiyatla satmak da mümkün olmayabilir. Darda oldukları zaman bunların ucuza satılması neticesi zarara uğramaları pek muhtemeldir.

Diğer taraftan esham ve tahvilât faiz, kâr hissesi ve kupon bedeli gibi menfaatler getirir. Bunların satışı halinde söz konusu kazançlarından da mahrum kalınacağı tabiidir. İşte avans muamelesi esham ve tahvilât sahiplerine, bunları rehin vererek nisbeten cüzî bir faiz mukabilinde aldıkları paralarla ihtiyaçlarını görme imkân ve kolaylığını temin etmektedir. Bu sayede bir taraftan bunlar üzerindeki mülkiyet hakları ve buna müteferri menfaatler mahfuz kalmakta, diğer cihetten de banka, vereceği para mukabilinde kolayca paraya çevrilmesi mümkün kuvvetli bir teminat elde etmektedir.

Muamelenin Tabi Tutulduğu Şartlar

1 — Teminata Ait Şartlar

Avansın dayanağını teşkil eden esham ve tahvilât hakkında aşağıdaki şartlara dikkat edilmelidir:

I) Gerek icabında kolayca elden çıkarılması ve gerek fiyatlarındaki alçalıp yükselmelerin takibi cephesinden bankalar ancak borsada kote edilmiş yani millî borsalarca alım ve satımı kabul edilerek borsa cetveline girmiş olan esham ve tahvilâtı teminat olarak kabul ederler. Bu sayede bunlara daima -istisnâî haller hariç- müşteri bulunabilir.

II) Teminat olarak alınacak tahvilâtın amorti edilmemiş olması lâzımdır. Zira amorti edilen kıymetler gelir getirmek niteliğini kaybettiği gibi amorti edilmesini izliyen belli süre içinde bedeli alınmazsa zaman aşımına uğrar.

III) Tahvilâtın vadeleri gelmemiş kuponlarının tam olması istenir. Çünkü kuponların eksikliği bu kıymetlerin gelirini, dolayısıyla değerini azaltır.

IV) Bir husus da hâmile yazılı hisse senedi ve tahviller hakkında mahkemece ödeme yasağı (muhalafet) konmuş olmamasıdır. Ödeme yasağı bu çeşit kıymetlerin, başkaları arasından gayr-ı meşru surette ele geçirilmesi suretiyle gerçek sahiplerinin mülkiyet iddia etmesi üzerine mahkeme tarafından, Ticaret Kanununun 574 üncü maddesi uyarınca, ödenmesinin yasaklanmasıdır.

«Dilekçe sahibinin talebi üzerine mahkeme senedin borçlusunu, hilâfına hareket ettiği takdirde iki defa ödeme mecburiyetinde kalacağını ihtâr ederek bedelini ödemekten men'eder.»

2 — Rehin Alma Muamelesi

Bankalarca, avans karşılığı olarak menkul kıymetlerin rehin alınma muamelesi, hukukî bakımdan Medenî Kanundaki Menkul Rehni akdinin

özel bir şekli olan «Kıymetli Evrakın Rehni» ne mütedair hükümlere tabidir. Medenî kanununun 870 inci maddesinde:

«Hâmile muharrer senetler sadece mürtehine teslim edilmek suretiyle rehn edilir. Diğer kıymetli evrakın rehn edilmesi, bunlar emre muharrer ise ciro su yapılarak ve nama muharrer ise devri icra edilerek senedin mürtehine teslimi ile olur.»

hükmü mevcuttur. Ticaret Kanununun 559 uncu maddesi de:

«Mülkiyet ve sair bir aynı hak tesisi maksadı ile kıymetli evrakın devri için, her halde senet üzerindeki zilyedliğin devri şarttır.»

hükmünü ihtiva ediyor.

Birbirini tamamlayan bu kanunî hükümler gereğince, karşılık gösterilen hâmile veya nâma yazılı hisse senedi ve tahvillerin fiilen bankaya teslimi iktiza eder.

559 uncu maddenin ikinci paragrafında:

«Bundan başka emre yazılı senetlerde ciroya, nâma yazılı senetlerde yazılı bir devir beyanına da ihtiyaç vardır. Bu beyan kıymetli evrak üzerine yazılabileceği gibi ayrı bir kâğıt üzerine de yapılabilir.»

hükmü yer almış bulunmaktadır. Bu hükmün tatbiki maksadıyla bankalar müşterilerinden, muayyen adetteki esham ve tahvilâtın bankaya rehin verildiğini ifade eden bir rehin senedi alırlar.

Rehin verilen kıymetlerin, henüz vadesi gelmemiş faiz ve temettü gibi kazançlarının da rehine dahil edilmesi için, rehin senedinde ilgili kuponların gösterilmesi lâzımdır (Medenî Kanun Md. 873).

Nama yazılı hisse senetlerinin satışının şirketin kayıt ve tesciline tâbi olmasına binaen bu özelliğın rehine de sirayeti gerekmele rehin muamelesinin, hisse senedinin mensup olduğu şirketin defterine kaydı gereklidir.

«Nâma yazılı hisse senetleri ,esas mukavelede aksine hüküm olmadıkça devr olunabilir. Devir ciro edilmiş senedin devir alana teslimi ile olur. Şu kadar ki; devir, şirkete karşı ancak pay defterine kayıt ile hüküm ifade eder.» (Ticaret K. Md. 416)

Nama yazılı kıymetlerin rehne kabulü için ayrıca, şirketin buna muvafakat etmesi lâzım geldiğinden müracaat sahibinin, şirketten, hem keyfiyetin şirketin defterine yazıldığını ve hem de rehne muvafakat olduğunu bildiren bir mektup getirmesi iktiza eder.

Rehin alınan esham ve tahvilâtın tesellümüne mukabil borçluya makbuz verilmesi lâzımdır.

«Merhunu, bir makbuz mukabilinde tesellüm etmele rehin hakkı vücüd bulur.» (Medenî K. Md. 878)

3 — Teminatın Değeri ve İkras Haddinin Tayini

Esham ve tahvilât karşılıklı avanslarda, teminat gösterilecek kıymetlerin nominâl değeri nazara alınmaz. İkraza esas olacak miktar, bunların borsa kıymetidir.

İkraz edilecek paranın miktarının tayininde, vade dahilinde muayyen esham ve tahvilâtın muhtemel kıymet düşüşleri göz önüne alınarak, borsa değeri ile ikraz limiti arasında belli bir nisbeti muhafaza etmek ve bu maksatla borsa kıymetinden bir marj düşmek lâzımdır.

4 — Avansın Çeşitleri

Esham ve tahvilât karşılıklı avanslar, vadeli veya carî hesap şeklinde uygulanır. Vadeli muamele, belli bir vadede ödenmek üzere yapılan ikrazdır. Hesab-ı carili avans da, yine belli bir vadeye kadar hüküm ifade etmek ve rehinlerin değerinin ikraza müsait kısmını aşmamak üzere, zimmet bakiyesinin azalıp çoğalmasına uygun bir sistem dahilinde açılır.

5 — Vade

Esham ve tahvilâtın -Devlet tahvilleri harici mâruz kalabileceği kıymet temevvüçleri, ait olduğu müessesenin iş kabiliyeti ile mütenazır olmak bakımından, uzun vadeli kredi muamelesine karşılık olamıyacağı tabiidir. Bu itibarla ister vadeli ister hesab-ı carili olsun bankalar, genel olarak, avansı en çok bir yıl süre ile açarlar.

6 — Sigorta

Esham ve tahvilâtın -Devlet tahvilleri haric- mâruz kalabileceği kay-olmamakla beraber müşteri isterse sigorta ettirilebilir. Ancak satış için bor- sanın bulunduğu yere gönderildiğinde sigorta yaptırılması lâzımdır.

7 — Avans Hesabının İşletilmesi

Avans hesabından ödemeler tediye fişi veya çek ile yapılır. Vadeli avanslarda vadeye göre nizamî nisbet üzerinden hesaplanan faiz, kararlaştıran ikraz miktarından düşülerek bakiyesi müşteriye ödenir. Carî hesap şeklindeki avans muamelelerinde faizler üçer aylık devreler sonu itibariyle hesaplanarak müşteriden nakden tahsil edilir veya avansın borç bakiyesi ile faizin balığı avansın limitini aşmıyorsa, hesabın zimmetine yazılır. Carî hesaplı avansların tamamen kapatılması halinde, o tarihe kadarki faizin hesaplanıp tahsil edileceği tabiidir.

Avans hesabına müşteri tarafından yatırılan paralar tahsil fişleri ile kabul ve tahsil edilir.

BİR VAK'a TAHLİLİ :

EVLÂT EDİNENİN ÖLÜMÜ HALİNDE VELÂYET TEKRAR ASIL ANA VE BABAYA AVDET VE İNTİKÂL EDER Mİ?

Ulvi Kaya DOĞRUMAN
(T.C. Ziraat Bankası
Karaköy Şubesi Âmiri)

1953 veya 1954 yılında İstanbul'da bir banka Şubesinde şöyle bir olay cereyan etmişti:

Bir aile Medenî Kanununun 253 ve onu takip eden maddeleri uyarınca bir küçüğü evlât edinmişler. Evlât edinenler bir müddet sonra vefat etmiş ve bunların mirası Medeni Kanununun 257 inci maddesi gereğince evlât edinilene (evlâthğa) kalmıştır.

Evlât edinilen henüz reşid olmadığından küçüğün asıl (öz) babası bankaya müracaat ederek çocuğun veli ve vasisi sıfatıyla ona ait mallara tasarruf edebileceğini ileri sürmüş ve çocuğa evlât edinenlerden miras olarak kalan, tevdiat hesabındaki paraları çekmek istediğini bildirmiştir.

Bu gibi durumlar ender de olsa tatbikatta karşılaşılabilecek olaylardır. Bu itibarla vak'anın burada tahlil edilmesi faydalı görülmüştür.

Vak'anın tahlilini yaparken, evlât edinenin ölümü halinde evlâtlık üzerindeki velâyet hakkının asıl ana ve babaya avdet ve intikâl edip etmeyeceği hususunun cevaplanması gerekecektir.

Nitekim, bu konuda Temyiz Mahkemesi İkinci Hukuk Dairesinin, bir birinin tamamen aksi iki kararı olmuş, sonunda, farklı içtihatlar Tevhidi İçtihat Hukuk kısmı Umumi Heyetinin 10/11/1954 tarihli tevhidi içtihat kararıyla bir sonuca bağlanmıştır. Vak'anın hikâyesini kısaca belirtelim.

Temyiz Mahkemesi İkinci Hukuk Dairesinin 28 Eylül 1942 tarih ve E. 2189, K. 3561 sayılı birinci ilâmında; «Medenî Kanununun 257 nci maddesinde yazılı olduğu üzere evlât edinmekle ana ve babaya ait hak ve vazifeler evlât edinen kimseye geçerse de, evlât edinmeye muvafakatla ana ve baba yalnız velâyetin icrasından feragat etmiş olurlar. Bu hükme göre evlât edinenin vefatıyla velâyetin hakikî ana ve babaya rûcûu zaruridir.» denilmektedir.

Demek oluyor ki; Temyiz Mahkemesi İkinci Hukuk Dairesinin bu kararında, asıl ana ve babanın evlât edinmeye muvafakatla yalnız velâyetin icrasından feragat ettikleri görüşü savunularak bu tez kabul edilmiş ve velâyetin icrasından feragat, velâyet haklarından feragat anlamını taşımayacağından,

evlât edinilenlerin vefatıyla velâyetin, otomatikman, velâyet haklarının asıl ana ve babaya rüçû edeceği sonucuna varılmıştır.

Yine aynı Dairenin 5 Mart 1954 tarih ve E. 1230, K. 1194 sayılı ikinci ilâmında ise; «Medenî Kanununun 257 inci maddesine göre evlâtlık, evlât edinenin aile ismini alacağı ve mevcut mirasçılığına hâlel gelmeksizin onun mirasçısı olacağı, ana ve babaya ait hak ve vazifelerin evlât edinene geçeceği» yazılı olup, «evlât edinme işleminin tamamlanması üzerine bu hakların kendiliğinden evlât edinene intikâl edeceği, Medeni Kanununun 262 nci maddesi gereğince hakikî ana ve babanın, haiz oldukları velâyet haklarını kaybedeceği, evlât edinenden velâyet kaldırıldığı veya vefatı halinde, küçük olan evlâtlığın velâyeti hakiki ana ve babasına kendiliğinden avdet etmeyip bu gibi hallerde küçüğe vasi tâyini icabedeceği» içtihat edilmiştir.

Bu ikinci kararda ise; evlât edinme işleminin tamamlanmasıyla ana ve babaya ait hak ve vazifelerin kendiliğinden evlât edinene geçeceği ve bu sebeple hakiki ana ve babanın, haiz oldukları velâyet haklarını kaybedeceği prensibi kâkim fikir olarak yer almış ve bu prensibe uygun olarak, evlât edinilenlerin vefatı halinde velâyetin ortada kalacağı, bu sebeple de küçüğe bir vasi tâyini icabedeceği sonucuna varılmıştır.

Birleştirme Kararı ve bu karara dayanak teşkil eden hukukî nedenlerin özeti şöyledir: «Hadisede halli gereken husus; ana ve babanın küçük çocuklarını evlâtlık olarak vermekle çocuk üzerindeki velâyet haklarını kesin olarak kaybedip etmediği ve evlât edinen kimsenin vefatı halinde henüz küçük olan evlâtlığın yetkili makamın müdahalesine lüzum olmaksızın velâyetin kendiliğinden hakikî ana ve babasına avdet ve intikâl eyleyip eylemeyeceği keyfiyetidir.

Nesep Medeni Kanunumuzun tanzim tarzına göre tabî ve akdî olmak üzere iki nevidir.

Evlât edinme aile hukukuna müteallik özel bir sözleşme ile evlât edinen ile evlâtlık arasında, ebeveyn ve evlât bağ ve ilişkilerinin tesisinden ibaret bir hukukî müessesedir. Evlât edinme işleminin tamamlanmasıyla evlâtlık ile evlât edinen arasında sahih nesep bağı doğup, kanunen evlâtlık, evlât edinen kimsenin nesebi sahih evlâdı olmakta ve aralarında akdî bir nesep yücut bulunmaktadır. Evlâtlığın, evlât edinen soyadını alması, nafaka ile mükellef bulunması, evlât edinenin kanunî mirasçısı ve mirasda mahfuz hisse sahibi olması, evlât edinenin evlâtlığın malları üzerinde velâyetin gerektirdiği haklara sahip bulunması gibi sonuçlar husule gelmektedir ki, bütün bu hükümler nesebi sahih bir çocuğun hukukî durumunun aynısını ifade etmektedir.

Bunun için (mümeyyiz olsun gayri mümeyyiz olsun) küçük veya mahcurun evlâtlığa alınması hususunda Medenî Kanununun 254 üncü maddesinde açıklandığı üzere hem babasının, hem anasının rıza ve muvafakatlarını alma

mecburiyeti vazedilmiştir. Binaenaleyh ana, baba küçük çocuklarının evlât-
lığa alınmasına rıza ve muvafakat etmekle, velâyet haklarını irade ve ihtiyar-
larıyla evlât edinene terk ve haklarını iskat ve zayi eylediklerini kabul etmiş-
lerdir. Ana ve babanın çocuk üzerindeki velâyet haklarının devam ettiğinin
kabulü, evlât edinen kimsenin evlât edinmedeki maksat ve gayesine de uygun
düşmez.

Esasen ana ve babanın küçük üzerindeki velâyetlerinin mevcudiyet ve
devamını kabule Medenî Kanununun 257 nci maddesinin mutlak ve sarıh olan
âmîr hükmü de müsait değildir. Maddede açık ve kesin olarak, ana ve babaya
ait hak ve vazifeler evlât edinen kimseye geçer denilmektedir. Eğer kanun
koyucunun kastı yalnız hak ve vazifelerin icrası salâhiyetinin evlât edinene
gececeği olsa idi (istimal) kelimesini kullanmakla bu kastını izhar ve ifade
edebilirdi. Halbuki, kanunun metninden böyle bir anlam çıkarılması müm-
kûn değildir. Ana ve babanın evlât edinmeye muvafakatlariyle zayi ve sâkıt
olan bu haklarının evlât edinen kimsenin vefatı halinde kendiliğinden avdet
edeceğine dair kanunda bir hüküm de yoktur. Bununla beraber evlât edinen
kimsenin vefatı halinde evlâthk henüz küçük olmasından ötürü velâyet hak-
kının kendiliğinden evlâtlığın asıl ana ve babasına veyahut bunlardan hayat-
ta olana avdet edeceğinin kabulü, küçüğün evlât edinme sonucu gireceği mu-
hitinden birdenbire kaldırılmak, yeni sosyal durumundan rahatsız edilmek,
malî ve sosyal menfaatları tehlikeye düşürülmek gibi sakıncaları da doğura-
bileceğinden bu gibi hallerde yetkili makamca küçüğün faide ve menfaatları
nazara alınarak kendisine bir vasi tâyin edilmesi kanunun ruhuna uygun olur.

Netice; yukarda yazılı sebep ve düşüncelerden ötürü Medenî Kanununun
253 üncü ve onu takip eden maddeleri mucibince teessüs etmiş evlât edinme
işleminde bu kanununun 257 inci maddesinin üçüncü fıkrasında (Ana ve babaya
ait hak ve vazifeler evlât edinen kimseye geçer) diye vazolunan hüküm
gereğince, evlât edinme işleminin tamamlanması ile ana ve babanın velâyet
hakkını kaybedip evlât edinen kimseye geçen küçük üzerindeki velâyet hak-
kının, vefat sebebiyle son bulması halinde, kendiliğinden, yetkili makamın
müdahalesine lüzum olmaksızın asıl ana ve babaya veyahut bunlardan hayat-
ta olana avdet ve intikâl etmeyip bu gibi hallerde küçüğe bir vasi tâyini ica-
bedeğine 10/11/1954 tarihli ilk görüşmede üçte ikiyi geçen çoğunlukla
karar verildi.

Demek oluyor ki; Temyiz Mahkemesi Tevhidi İçtihat Genel Kurulu bu
kararıyla İkinci Hukuk Dairesinin bu yoldaki son içtihadını isabetli ve kanu-
na uygun bulmuştur.

Şu halde; bankalarımıza bu gibi müracaatlarda, asıl ana ve babaya öde-
mede bulunulmuyarak, evveleminde, vesayet dairelerince (Sulh veya Asliye
Mahkemeleri) küçüğe bir vasi tâyin edilmiş olup olmadığının araştırılması ve
şayet edilmişse ödemenin tâyin olunan vasiye yapılması gerekmektedir.

İKTİSADİ DURUM

Doç. Dr. Mustafa A. AYSAN
Yıldırım KILKIŞ

I — GENEL DURUM :

Hükümet, 1969 yılı ekonomik gelişmeleri hakkında hâlâ aşırı iyimserlik göstermektedir. Bir devlet borcunun 1/5 ini ortadan kaldırmaya karar vermek zorunda kalacak derecede malî sıkıntıya düşmüş bir hükümetin, bu derecedeki iyimserliğini hayretle karşılamak gereklidir. Yıllardır tarım üretimi arttırılamamakta, 1968 sonunda son yılların rekor seviyesinde, 500 bin ton buğday ithâl edilmeye çalışılmakta, daha yılbaşında ithalât transferlerini ancak 2 - 3 ay sonra karşılayabilecek kadar sıkışık bir döviz durumuyla karşılanmış bulunmaktadır. Anlaşılan Hükümet seçim yılında, son 4 yıldır uyguladığı ekonomi politikasının başarısız olduğunu söyleyememektedir. Politika san'atında bu mazur görülebilir; ama alınan kararlarında bu ekonomik iyimserlikten etkili olduğu görünüşünü veriyorsa, Hükümetin gerçekleri görmediği sonucuna varmak zaruri olmaktadır.

Bu dönemde Başbakan'ın son basın toplantısından geniş ekonomik açıklama ve rakamlar beklemekte, bu yazıyı da basın toplantısının sonuna ertelemiş bulunmaktaydık. Ancak, beklediğimiz gerçekleri açıklamalarda bulamadık. 1969, Mart sonunda, yıl sonu itibarile para-kredi hacmi hakkındaki bilgiler dışında, kurulacak bir kaç fabrika ve yapılacak birkaç enfrastrüktür yatırımından başka bilgi alınamamıştır. Bunlar hakkında verilen bilgiler de bu projelerin hazır veya başlamış bulunmasından ibarettir. Oysa, ekonominin asıl derdi, proje, ya da yatırım fırsatlarının sınırlı oluşundan ziyade, bunların finansmanı konusundadır. Diğer bir deyişle 1969'un finansman güçlükleri içinde bu çok güzel projeler nasıl gerçekleştirilecektir? Ekonominin asıl meselesi budur. Finansman meselesi çözümlenmeyince, seçimden önce binlerce temel atılsa bile, yatırımlar yıllar yılı sürüncemede kalacak, çok faydalı olduğu söylenen sonuçların ferahlığı hissedilemeyecektir. 1968 sonundaki finansman güçlükleri bir çok yatırımı son derecede yavaşlatmış bulunmaktadır. 1969 bütçesinin gelirleri, bu bakımdan ümit verici seviyelerde değildir. İthalât güçlükleri özel yatırımları da çok yavaşlatmıştır. Her iki sektördeki yatırımları hızlandırmak için, şimdilik, para basmaktan başka çare kalmamış gibi gözükmektedir. Mart ayında artan vergi tahsilâtı para basımını biraz

geriletirse de Nisan içinde bu işe başlanacağı beklenmelidir. Aslında, son haftalarda banknot hacmindeki artma başlamıştır. Başbakan'ın basın toplantısında yılbaşı rakamını vermesi sebepsiz değildir.

A — Devlet Bütçesi:

1969 Mali yılı başlamış bulunmaktadır. Bu ay başında yürürlüğe giren son bütçe ile son birkaç sayımızda ilgilenmekteyiz ve son sayımızda bu bütçenin özellikleri ayrı bir yazıda ele alınmıştır. Burada da bu bütçenin çok ilgi çekiçi ve olumsuz yöndeki özelliklerini yeniden belirtmeyi faydalı bulmaktayız.

Bütçe toplamı, bu yıl çok hızlı bir şekilde yükseltilmiştir. Son dört yılın ortalama gider toplamı artışı % 15,2 iken, 1968'e nazaran 1969 bütçesi % 18,5 artmıştır. Gider artışında aşırı hızlanmanın zararı var mı? Gelirler de aynı ölçüde arttırılabilse zarar yoktur; devletin ekonomik hayatta rolünün artmasından başka şeyi ifade etmez. Ancak gelirlerin aynı ölçüde arttırılabileceği çok şüphelidir. Gerçekleşeceği şüpheli olan bütçe tahminleri bile, bütçe gelirlerinde 1968'e nazaran 1969 da % 15,2 oranında bir artışı tahmin etmiştir. Artış hızındaki % 3,2 oranındaki fark, vergi zamları, kadro tasarrufları, devlet tahvili ihracı gibi yollardan kapatılacaktır. Bu ölçüde bir açığın kapatılması güç olduğundan, 1969 bütçe açığı, rekor seviyeye ulaşacaktır. Bütün araştırmalara rağmen, 1968 bütçesi fiilî açığını tesbit etmemiz henüz mümkün olamamıştır ve böyle olunca da incelemeyi buradan ileri götürmek imkânı bulunamamaktadır. Ancak, bu bütçe uygulamasının enflasyonist etkileri arttıracığı beklenmelidir. Çünkü, bütçe toplamı arttıkça Hükümetin Merkez Bankasından avans alma imkânı artmaktadır; büyük yatırım projelerinin başlatılması için dahi Merkez Bankası'ndan bütçe toplamının % 10'una kadar avans alınacak ve banknot hacmi arttırılacaktır. Bu yılın Karma Komisyon görüşmelerinde ilk defa yapılan % 5 cari masraf tasarrufu, faydalı bir başlangıç olmuş, fakat tasarruf oranı çok düşük kalmıştır. Devlet Dairelerinde işlerin görülüş şekline bakılınca cari masraflarda, hizmetleri aksatmadan yapılabilecek tasarrufların çok yüksek oranlara varabileceğini kabul etmek gereklidir. Fakat Program - Bütçe denilen ve yapılacak her cari harcamayı bir iş birimine bağlayan modern bütçe tekniğini uygulamaya başlamadan bu konuda devamlı ve etkili bir çözüm yoluna ulaşmak mümkün olamayacaktır. Birinci Beş Yıllık Plân hazırlıkları sırasında araştırılmaya başlanan bu konu unutulmuş benzemektedir. Ve bütçede harcamalar, iş birimlerine bağlanmadıkça, cari harcamalarda yapılacak yüksek tasarruflar, hizmetlerin aksaması tehlikesini yaratmaktadır. Şimdiki bütçelerimiz, tahsisat bütçelerinden ibarettir ve sadece harcama sınırlarını belirtmektedir. Devlet dairelerinin bu konudaki durumu, maliyet muhasebesi olmayan imalât şirketlerinin durumuna benzemektedir.

1969 bütçesinin ikinci özelliği, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plânların te-

mel hedeflerine ve sosyal adalet ilkelerine meydan okurcasına, vergi gelirleri içindeki vasıtalı vergi gelirleri oranını 1968'e nazaran % 3,2 oranında arttırmakta olmalıdır. Plânların sosyal ve ekonomik hedeflerinin tam karşısında olan bu uygulamanın sıkıntısı, uzun yıllar boyunca ekonomiyi etkileyecek özelliktedir. Çünkü vasıtalı vergilerin devlet gelirleri içindeki oranı yükseldikçe, onların önemini azaltmak için alınabilecek tedbirler de, devlet gelirlerini çok önemli ölçüde etkileyeceğinden, gittikçe güçleşecektir. Ülkemizde, vasıtasız vergilerin devlet gelirleri içindeki oranını yükseltmenin sosyal ve ekonomik faydaları üzerinde çok şey söylenmiş olduğundan burada tekrarlamaya lüzum görmüyoruz. Devlet Plânlama Teşkilâtının, bir yürütme organı haline getirilerek fonksiyonundan uzaklaştırılması -gerekli olan tam aksi yönde hareket etmek iken- yıllık programların yıllık devlet bütçelerine uydurulur hale gelmesi sonucunda, bütçenin bu özelliğini de normal karşılamak gerekli olacaktır.

B — Tasarruf Bonoları:

Devlet bütçesi gelirlerinin giderler karşısında bu kadar yetersiz kalması, tasarruf bonoları gibi garip gelir sağlama yollarının denenmesine de sebep olmuştur. 1966 da bütçe gelirlerinin % 5'ini aşan, 1967 den itibaren yükseltilecek muafiyet hadleri ile biraz önemi azalan ve fakat 1969 bütçesinde dahi devlet gelirlerinin % 3,5'ü gibi önemli bir miktarını sağlayan bu bonoları Maliye Bakanlığı, Danıştay'dan da geçirdiği tüzük ile vergi makbuzlarına çok yaklaştırmış bulunuyor. Son tüzük ile 1967 Temmuzundan beri ortaya çıkmış bulunan kararsızlık bertaraf edilmiş değildir. Çünkü, Hükûmetin temeldeki kararsızlığı durmaktadır: tasarruf bonolarıyla sağlanan devlet geliri, vergi midir; yoksa bir devlet tahvili satış hasılatı mıdır? Hükûmet, son tüzükle borcun 1/5'ini silmekle, bono hasılatını vergi gelirine çok benzetmiş; fakat yine de kesinlikle bunu ifade etmemiş, faiz şartını ortadan kaldırmamış; yürürlükte kalacak 4/5'ü vadesinde ödemek hususundaki taahhüdünden henüz vazgeçmemiştir. Anlaşılan, çok düşük değerli devlet tahvilleri olarak tasarruf bonoları yürürlükte kalacaktır. Böyle devlet itibarını zedeleyen, tasarruf bonolarının zaten çok düşük olan piyasa değerlerini sifıra yaklaştıran, devletin ihtiyarî devlet tahvili ihraç etme imkânlarını sınırlayacak özellikte olan bir işlemi, ekonomik alanda her şeyin iyi yönde geliştiğini öne süren bir Hükûmet neden yapar?

Bu sorunun cevabı, zannediyoruz ki, 1961 de Tasarruf Bonoları Sistemi, bir gelir sağlama usulü olarak kurulurken düşünülmemiş olan şeylerin, 1961 ihraçlı bonoların ödeme yılı olan 1972 yaklaştıkça, artık düşünülmeye başlanmış olmasıdır. Başlangıçta, mesele o kadar az düşünül müştür ki, sistemi kuran «Yatırımlar Finansman Fonu Teşkili ve Tasarruf Bonoları Hakkındaki 233 Sayılı Kanun»un bir gerekçesi dahi yoktur. Ancak, maddelerden anlaşılan, bu yoldan sağlanan fonların yatırımların gerçekleştirilmesine tahsisi ve

yatırımlardan sağlanacak randıman ile geri ödemelerin düşünölmüş olmasıdır. Kanun çıktıktan sonra, gelirin yatırımlara tahsisi amacı unutulmuş, 10 yıllık vâde fiilen 12 yıla, % 6 faiz de fiilen % 5'e indirilmiştir. Bu şekilde başlatılan güvensizlik, piyasada bonoların değerinin % 18'e kadar düşürmüştür. Son tüzük, alınan değer düşürücü kararların sonuncusunu teşkil etmiştir. Artık genel devlet gelirleri içinde büyük öneme ulaşmış bonolardan ne vazgeçilebilmekte, ne de Hükümet çok yakında karşılaşılabilecek büyük meseleye çözüm yolu bulmadan rahat edebilmektedir. T.L. 5,3 milyarlık seviyesile, tasarruf bonoları, genel bütçeden ödenecek devlet tahvillerinin 2 mislini aşmış, genel bütçe borçlarının % 30'u seviyesine ulaşmıştır. İçinde bulunduğumuz yıllardaki artık hızlarıyla, 1972 de yıllık faiz ödemesi, yarım milyar liraya ulaşacaktır. 1961 ihraçlı tahvillerin geri ödenmesi için gerekli ana para ödemesi, 1972'de T.L. 300- 500 milyon olacaktır. Bu bir milyara yakın gelir azalışına, o zamana kadar çare bulmak şarttır. Bu hesaplar şimdi yapılmaya başlanmıştır. Fakat bulunan çare, borcun 1/5 ini silmek, diğer deyişle bonoların değerini daha da düşürmek olmuştur. Bu şekilde, meseleye çözüm yolu bulmak ilerde daha da güçleşecektir. Şüphesiz, borcun tamamının silinmesi halinde, mesele bir çırpıda çözümlenecektir, ama zannederiz ki bunun bahası çok yüksektir.

Yıllar yılı bono değerleri düşerken, bu değer düşüklüğünü derhal önlemek, sermaye piyasasının kuralları içinde mümkün iken, bunun yapılamamış olması üzüntü vermektedir. Örnek olarak, yürürlükteki bonolardan % 1 inin vâde sonu beklenmeden kur'a ile, nominal değerleri üzerinden itfa edileceğinin ilân edilmesi ve her yıl bir, ya da iki defa kur'alı itfalar yapılması, değer düşmesini önemli ölçüde önleyebilecektir. Fakat bu türlü tedbirleri alabilmesi için, Hükümetin temeldeki kararsızlığı gidermesi gerekir. Tasarruf bonoları, zorla satılan bir devlet tahvili ise, bunların değerini devlete zarar vermeden nominal değer civarında tutmanın yolları vardır. Bonolar vergi makbuzu ise, bu açıkça söylenmeli, eskiden ihraç edilmiş bonolara dokunmadan, gelecek yılların vergilerine bir miktar ekleme yapılarak mesele çözümlenmelidir. Temeldeki kararsızlık giderilirse, çözüm yolunu, burada biz söyleyeceğiz. Fakat böyle kalırsa mesele çözümlenemeyecek ve bonolar üzerindeki düşük değerli muameleler de durdurulamayacaktır.

C — Yatırımlar:

Hükümeti 1969 için çok iyimser yapan tahminler, yatırımlarla ilgilidir. Gerçekten, 1969 da temelleri atılacak üçüncü demir-çelik, gübre, kâğıt, çimento, boru çekme, otomobil, motör fabrikaları, Karadeniz rafinerisi, Türkiye «enterkonnekte» elektrik şebekesi, boğaz köprüsü önemli yatırım projeleridir ve seçimden önce bir çoğunun temelleri atılacaktır. Fakat döviz mevcutlarının ve devlet bütçesinin yukarda belirtilen durumu düşünölmünce, bu yatırımların, 1969 boyunca «seçim temelleri» halinde kalması çok muhtemeldir;

diğer deyişle yatırımlar belki başlayacak, fakat inşaat faaliyeti, finansman güçlükleri yüzünden, çok yavaş ilerleyecektir. Hükümetin iyimserlik üzerine bina ettiği Volvo otomobil fabrikası ile ilgili güçlükler, bu türlü gecikmelerin ekonomiyi etkilemeye başladığını göstermektedir.

Volvo fabrikası'nın temeli törenle 1968 Ağustos'unda atılmış ve fakat inşaat hemen temel atma safhasında kalmıştır. Ordu Yardımlaşma Kurumu Genel Kurulu henüz proje hakkında olumlu, ya da olumsuz bir karar almış değildir. Yabancı ortakla bütün meseleler çözümlenmiş değildir; dış finansman tamamen sağlanamamıştır; Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun çok rahat nakit durumuna rağmen iç finansman konusunda bütün kolaylıkların sağlandığı da söylenememektedir.

Ancak, 1969 içinde yatırımların gerçekleşmesi konusunda çok önemli bir finansman gücüğü daha çıkacaktır. Daha önce, bir mecburiyet halini almış olan devalüasyonun, seçimlere kadar geciktirileceğini, fakat seçimlerden sonra artacak dış kredi taleplerimiz, devalüasyon şartını da beraber getireceği için yıl sonuna kadar devalüasyonun yapılacağını tahmin etmiştik. Devalüasyon, eğer yılın son üç ayında yapılırsa, yatırımlar için çok büyük bir iç finansman gücüğü yaratacaktır. Belirli bir miktarda dış finansman gerektiren herhangi bir proje, bu proje için ithâl edilecek makina ve teçhizatın bir fabrikada faaliyete başlaması için gerekli Türk Lirası ihtiyacını devalüasyon oranında arttıracaktır. Böyle bir ihtiyaçla karşılaşan Hükümet, Merkez Bankası kaynaklarına, yani enflasyona başvursa, devalüasyonun dış ticarete beklenen olumlu etkilerini ortadan kaldıracak, bu enflasyonist kaynaklara baş vurma sa yatırımları yavaşlatmak zorunda kalacaktır.

Böyle sıkıntılar, bir ekonomi için önemi küçümsenecek sıkıntılar değildir. Bu sıkıntıların etkisiyle 1969 da başlanacak yatırımların, fiilen faaliyete geçmeleri çok gecikecektir. İç ve dış borçlar ekonominin imkânlarını aşacak seviyelere yükselmiştir. Dış borçların faiz ve ana para ödemeleri, yıllık ihracat gelirlerinin % 30'una ulaşmıştır. Bu yol, fazla zorlanarak, Dûyun-u Umumiye tecrübesinin çok uzun yıllar sıkıntısını çekmiş bir ülkede yeniden denememelidir.

D — Sermaye Piyasası:

Geçen yıl içinde gelişmesi artan sermaye piyasası, gelecek için endişe verici gelişme hızına ulaşmış bulunmaktadır. Bu gelişmeler, o kadar geniş ölçülere ulaşmıştır ki, bir süredenberi burada düzenleyici kanun tasarısının kanunlaştırılmasında acele edilmesini ögütlemenin etkisiz kalması üzerine, halkın sermaye piyasasına güveninin sarsılması gibi çok olumsuz bir durumu önlemek amacıyla, bu konuda gittikçe daha fazla aracılık fonksiyonu yapmaya başlayan Ticaret Bankalarımızın sorumluluğuna dikkatleri çekmek zorun-

luluğunu duymuş bulunmaktayız. Bu sayının başyazısı bu konuya tahsis edilmiştir. Sermaye toplamak için halka başvurmayı, ya da böyle bir başvuruya aracılık yapmayı düşünen okurlarımızın yazıyı iyice incelemeleri faydalı olacaktır.

Sermaye Piyasası'nın denetlenmesi konusunda, yürürlükteki Ticaret Kanunu'muz geçici bir süre için yeterli sayılabilecek hükümlere sahip bulunmaktadır. Ancak, Ticaret Bakanlığı'mızın mevcut imkânları içinde bu maddelerin gerekleri uygulanamamakta ve bu yüzden geniş halk kütlelerinin ve sermaye piyasasının (aynı zamanda bütün bankacılık sisteminin) büyük zarar görmesi ihtimalleri yaratılmış bulunmaktadır. Önümüzdeki günlerde ve özellikle bu ay sonundan itibaren, halka hisse senedi sunacak şirketlerin sayısı son derecede artacaktır. Bu şirketlerin yöneticileri, aracı bankalar ve bu hisse senetlerine yatırım yapacak küçük tasarruf sahipleri çok dikkatli olmalıdırlar. Özellikle hisse senetleri çok teknik vasıfları olan «mal» lardandır ve bunları satınalacak olanların, hiç olmazsa, «bir bilene soralım» kuralını uygulamaları gereklidir.

E — Döviz Sıkıntısı:

Yıl sonuna doğru işçi döviz transferlerindeki artış ve konsorsiyom kredilerinden tahsilâtla kısalan ithalât transfer süreleri, tekrar uzamaya başlamıştır. Bu sıkıntının önemli bir sonucu da, sunî gübre ilk maddelerinin ithalâtında gecikmelere sebep olması yüzünden, fosfatlı gübre imalatının azalmış olmasıdır. Şimdilik stoklardan harcanmakta ve fakat stoklar da hızla azalmaktadır. Hükümet gerekli tedbirlerin alınacağını açıklamıştır. Ancak, bu durum gübre kullanımını azaltacak olursa, plânlanan % 4,1 yıllık artış yerine, 1968 de sadece % 1,1 oranında artabilen tarım üretimini etkileyecektir. Gün geçtikçe bu tehlike de artmaktadır.

Merkez Bankası döviz mevcutları yine 15 - 20 milyon dolar seviyesine inmiştir. En az iki aylık transfer bekleme süresi de hesaba katılırsa, aslında döviz mevcutlarının yok olduğunu kabul etmek gerekli olacaktır.

II — PIYASA VE FİATLAR

A — Genel Piyasa Durumu:

İçinde bulunduğumuz mevsim dolayısıyla ziraî ürün stokları azalmış ve vergi ödeme devresi para darlığına sebep olmuştur. Her yıl bu devrenin tipik manzarasına bürünen özellikle toptancı piyasalarında, durgunluk cari olmaktadır. Ancak bu durgunluk, fiyatlar genel seviyesinde gerilemeye yol açmamış bilâkis fiyat artışları müşahade edilmiştir.

Önümüzdeki devrede mali yıl başı dolayısıyla devlet yatırım harcamalarının artması ve inşaat mevsiminin hızlanmaya başlanması, piyasa hareketlerini geliştirecek etkenler olarak kabul edilebilir. Bununla beraber, bazı vergi ve resimlere ya-

pılan son zamların fiyat artmalarına yol açacağına muhakkak gözü ile bakılmaktadır.

B — Borsalar

1. **Hububat**: Buğday piyasasında fiyatlar yüksek seviyede bir seyir takip etmektedir. Ekstra cins 102 - 105 kuruş, karışık 90 - 97 kuruş, arpa Anadolu 94, yulaf 80, mısır 95 kuruştan muamele görmektedir.

2. **Pamuk** : Pamuk piyasası sakin bir manzara arz etmektedir. Standart birinci 500 - 520, bölge malları 530 - 540 kuruştan muamele görmektedir.

Serbest dövizli dış piyasalarda Güney Amerika mallarının rekabeti, dış piyasalarda fiyatları FOB 61 - 62 sent'e düşürmüştür.

Anlaşmalı memleketler için 9.000 tonluk ek bir kontenjanın piyasayı canlandırması ve fiyatları biraz yükseltmesi beklenebilir.

3. **Fındık** : Fındık piyasası, dış taleplerdeki gelişme sebebiyle canlanmıştır. Fisko Birliğin 133 dolardan aldığı teklifler cazip görülmektedir. 54 bin ton civarında satışın tescilleri yapılmış ve bu miktarın 39 bin tonu fülen ihrac edilmiştir. Bu ürünü müzde ihracatın gelişmesi beklenmektedir.

4. Nebati Yağlar :

Türkiye'de olduğu gibi İtalya'da da zeytinyağı üretiminin çok bol olması hem iç, hem dış piyasaları etkilemiştir. Bununla beraber A.B.D. nde yayınlanan bir rapora göre dünya nebatî yağ üretimi, geçen yıla nazaran yüzde 2 daha azdır. Bu durumun, bu yıl üretimi bol olan memleketlerin ihracatını teşvik etmesi beklenmelidir. İç piyasalarda zeytinyağ fiyatları gerilemektedir. Beş asit yağların, taban fiyatı olan 515 kuruşun altına düşen fiyatlar 475 - 480 kuruşa kadar inmiştir. Birinci yemeklik zeytinyağ 570 kuruştur. Diğer nebatî yağlardan pamuk yağı 440 krş., ayçiçeği yağı 470 - 475 kuruştan muamele görmektedir.

5. Bakliyat ve Pirinç:

Bakliyat piyasası, mevsim icabı normal canlılığın muhafaza etmektedir. Stokların yeterli olması fiyat hareketlerini önlemektedir. 1969 Mart sonu itibarile bakliyat fiyatlarının borsalardaki seyri şöyledir: Dermason fasulya 370 - 380 kuruş, çalı sıra 250 kuruş, barbunya 240 kuruş, mercimek kırmızı 235 kuruş, nohut 195 - 200 kuruş.

Pirinç piyasası da, taleplerin çokluğu sebebiyle canlanmıştır. 1969 Mart sonu itibariyle Bersani 400 kuruş, Karolin 410 kuruş, Maratelli 350 kuruştur. Pirinç ithal edilmesi için Hükümetin aldığı kararın fiyat yükselmelerini önlediği anlaşılmaktadır.

6. Beyaz Peynir:

Piyasa canlıdır ve fiyatlar arzın yetersizliği sebebiyle yükselmektedir. Tam yağlı beyaz peynir 900 - 980 kuruştan, yarım yağlı 700 - 800 kuruştan muamele görmektedir.

C — İnşaat Malzemesi

İnşaat mevsimi başlamış bulunuyor. Bu sebeple bu piyasada gittikçe artan bir canlılık beklenmektedir. Diğer taraftan bu canlılığın arzadaki düzensizliklerin tesiriyle fiyat yükselmelerine yol açmasından endişe edilmektedir. Kütük yetersizliği sebe-

bile şimdiden hadde manûllerinde 5 - 8 kuruş artış görülmektedir.

İnşaat piyasasını ilgilendiren başlıca maddelere ait durum ve fiyatlar şöyledir:

1. İnşaat Demiri ve Kütük:

İnşaat demirine karşı talep artışı, bu maddelerin fiyatlarına derhal tesir etmiştir. Karabük'ün verdiği kütük tahsisleri yetersizdir. İthâl yolu ile Macaristan'dan ve APA sahasından getirilmesine tevessül edilen kütüklerin Nisan ayı içinde yetişmesi halinde fiyat yükselmeleri önlenebilir. Aksi takdirde demir fiyatlarının 250 kuruşu bulması beklenmelidir.

1969 Mart sonunda yuvarlak demirin fabrika satış fiyatları şöyledir:

6 mm. lik firkete	225 - 230 kuruş
6 mm. lik kanga	220 - 225 kuruş
8 mm.	215 - 220 kuruş
10 mm.	205 - 210 kuruş
12 mm.	200 - 205 kuruş

2. Profil Demir:

İnşaat demirlerindeki durum profil demir piyasasında da aynıdır. Fiyatlar 10 kuruşa kadar artış göstermiştir. U demiri çeşitleri genel olarak yetersizdir. Yalnız 12 mm. lik U demiri, Karabük tarafından ithâl edilerek piyasaya arz edildiğinden, fiyatı 270 kuruşa gerilemiştir. Karabük fabrikaları ithâl yolu ile piyasayı tanzim yoluna gitmezse, fiyat artışları beklenmelidir. Hâlen köşebent fiyatları 5 - 10 kuruş, T demirleri 5 kuruş, putrel 5 - 10 kuruş, lama 5 kuruş, dört köşe fiyatları 5 - 10 kuruş yükselmiş durumdadır.

3. Pik ve Pik'ten Mamûl Borular:

Piyasada pik demiri sıkıntısı çok had safhaya girmiştir. İthâl yolu ile ihtiyacın karşılanması için teşebbüse geçilmiş bulunmaktadır. Ancak Nisan ayı içinde malların gelmesi sağlanamayacağı için, sıkıntının devam edeceği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan gelecek pik'lerin tevzili için şimdiden bazı anlaşmazlıklara yol açan davranışlar müşahede edilmektedir. Duyulan şikâyetlere göre, Karabük fabrikası idarecileri, Odalar Birliği tarafından tasdikli kapasite raporlarını kabul etmemekte, yalnız Sanayi Odalarının raporlarını kabul etmektedir. Bu durum bazı dö-kümcü küçük sanayicileri zor duruma düşürmektedir.

Pik'ten mamûl boru piyasasında fiyat artışı olmamıştır. Ancak pik sıkıntısındaki durumun devam halinde, boru fiyatlarının oynayacağı muhakkaktır.

4. Çimento:

Çimento piyasasında mevsiminden evvel başlayan fiyat hareketleri sonucu Mart başında 10,5 T.L. olan fiyat, hâlen 11,5 T.L. na yükselmiştir. Bunun sebebi fabrikaların torba başına 1 - 2 T.L. fark almaları ve istenilen malın kısılarak verilmesidir. Sun'î fiyat artışlarına manî olmak üzere çimento tanzim satışları bürosunun şimdiden gerekli tedbiri alması ve zamanında ithâl yoluna gitmesi şarttır.

Ak çimento fabrikasının Nisan ayında 200.000 ton üretim kapasitesiyle arza katılması iyi olacaktır. Nuh fabrikası ise ancak 1969 Eylül'ünde üretime başlayabilecektir.

Beyaz çimento piyasası istikrarlı olup, fiyatlar 32 - 34 T.L. seviyesinde durmaktadır.

5. Kereste:

Piyasa yeni yeni canlanmaya başlamaktadır. Stoklar yeterli olduğundan, fiyatlar değişmemiştir.

6. Karo Fayans :

İstikrarlı bir manzara arzeden bu piyasada, normal bir canlılık vardır ve fiyatlar uzun zamandır aynı seviyeyi muhafaza etmektedir.

7. Pencere Camı:

4 - 7 mm. lik camların stokları azalmaya başlamıştır. Çekoslovakya ve Romanya'dan beklenen mallar yakında piyasaya arz edileceğinden fiyat hareketleri beklenmemektedir.

Buzlu cam fiyatları, stokları azalması sebebiyle, 33 - 34 T.L. na yükselmiştir.

1868

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

DENİZCİLİK BANKASI T.A.O.

Sermayesi : 500 milyon T.L.
hertürlü

BANKACILIK
hizmetleri
ayrıca

İŞLETMELERİ

İstanbul Liman İşletmesi - Denizyolları İşletmesi - Şehir
Hatları İşletmesi Haliç Tersanesi - Camialtı Tersanesi -
Hasköy Tersanesi - İstinye Tersanesi - Kıyı Emniyet
İşletmesi - Gemi Kurtarma İşletmesi - İzmir İşletmesi
Alaybey Tersanesi - Vangözü İşletmesi - Trabzon İşlet-
mesi - Giresun İşletmesi

TURİSTİK TESİSLERİ

Yalova Kaplıcaları - Liman Lokantası
Liman Cafeteria

(Basın: 60181)

OKUYUCU SORULARI :

İstanbul'dan bir Okuyumuzun Sorusu

Soru : İstanbulda çoğu bankalar iştiraya veya avansa kabul edecekleri senetleri istihbarat servislerinden geçirmekte (belki de istihbaratlarını yaptırmakta) ve bunlardan bir kısmı bu hizmet için bir ücret almaktadırlar. Böyle bir tatbikat yerinde midir? Bu husustaki görüşünüzü açıklar mısınız?

Cevap : Kredide «kişisellik» vasfı vardır. Yani, ister şahsa, ister şirkete açılsın kredi o şahsa ve şirkete aittir. Kredi nev'ilerine göre, o şahıs ya da şirkete, belirli şartlar ve teminatlarla bir itibar kabul edilir. Kredi şartları ve teminat ne olursa olsun, asıl olan kredi açılan firmadır. Açık kredide, kredi yalnız müşteri firma imzasına, kefâletli kredilerde müşteri firma ile birlikte kefilin de imzasına, maddî teminatlî kredilerde müşteri firmanın imzasından başka bu maddî teminata dayanır. Bazan maddî teminattan başka kefil de alınır.

Bankacılığımızda, krediyi teminata göre ayarlamak, ona göre değerlendirmek, ona bağlamak temayülü yaygındır. Bu temâyül, çoğu kere, kredinin «kişisellik» vasfını zedeliyecek kadar da kuvvetlidir.

Oysa ki, bir firmaya açılacak kredinin esası ve bellibaşlı teminatı, o firmanın işi, kredi talebini doğuran ihtiyaç, firma işinin ve kredi kullanımının borcun geriye ödenirliğini sağlayabilmesi hususlarıdır. Yoksa, bunları dikkate alınmaksızın ,menkul, gayrimenkul, ya da kefâlet teminatı var diye kredi açmak, sonra da, bankacılığı bir takip ve tahsil işi haline getirmek uygun olamaz.

Bankacılığımızın diğere bir zaafı, istihbarat ve malî tahlil işlerine gereken önemin verilmemiş bulunmasıdır. (Son zamanlarda bu konuda bir kısım

bankalarımızda olumlu çalışmalar yapıldığı görülmektedir). İstihbarat ve malî tahlil ile firma değerlemesinin iyi yapılmamış olması kredi kararcısını, kredinin emniyeti bakımından yan destekler aranaya götürmekte ve yukarıda belirttiğimiz gibi, bu temâyül, kredi anlayışının esasını zedeler bir durum da alabilmektedir.

Öte yandan, pahalı bankacılık, bankalarımızı, artan para maliyetini karşılamak üzere, gelir sağlama amacıyla bir takım zorlamalara da götürmektedir.

Soruyu bu açıklamaların ışığında cevaplamak gerekecektir. Böylece;

1) Kredi firmaya açıldığına göre, iştirâ ve senet avansı muamelelerinde kredi şartlarına uygun, gerçek ticarî muameleden doğma bir senedin, esas itibariyle, borçlu (muhatap) istihbaratını yapmağa lüzum bulunmamak gerekir. Meğer ki, bizzat banka müşterisi, senedin ödenmemesi halinde, ani bir ödeme mükellefiyeti ile karşılaşmamak için böyle bir istekte bulunmuş olsun.

Ancak, banka, meselâ senet avansında, teminata aldığı senetlerin gerçek ticarî işlemlerden doğma senetler olduğunda şüpheli ise, - kredi şartlarında bu husus kayıtlı bulunduğuna göre - bu şartlara uyulup uyulmadığını kontrol bakımından, şüphesiz, gerektiğinde kendi müşterisi ile senet borçlusu arasındaki ticarî ilişkileri, bu ilişkilerin böyle bir borçluluk doğurup doğuramayacağını incelemek ve bu açıdan borçlu hakkında istihbarat yapmak istiyebilir.

Öteyandan, senet avansı muamelesinde, senetler krediye teminat olduğundan, açılan krediye nazaran üzerlerinde çok fazla risk toplanan senet borçlularının durumlarının tetkiki icap edebilir.

İştirâ muamelesinde de aynı mülâhazalar geçerlidir.

Ancak, bütün bunlar teminatı, kredi yerine ikâme etmek temâyülüne varmamalıdır.

2) Demek oluyor ki, iştiraya veya teminata alınacak bütün senetleri, ya da belirli bir hadden yukarı senetleri istihbarat servislerinin tetkikinden geçirme usulü uygun bir usul olamaz. Bu, işlemlerin gecikmesine sebebiyet verdiği gibi, müşterinin kredi şartlarına uymayacağı şeklinde ön bir fikri de bünyesinde taşımaktadır. Bu düşünüş ise, «kredileme» nin esasına aykırıdır. Bankalar, kredi şartlarına uymayan bir müşteriyi kredilemeğe devam zorunda değildirler. İstihbarat ve malî tahlil hizmetinden beklenen; bu gibi firmaların bankaya kredi müşterisi olarak alınmasını önlemek olmalıdır.

Senetlerin istihbarat servisinden geçirilmesini, senet başına bir istihbarat komisyonu almak için yapmak ise, elbette usulsüzdür ve kanaatımızca Banka Kredileri Tanzim Komitesinin buna dair tebliğ ve görüşlerine de aykırı düşer. Şurası da var ki; bunca senet borçlusunun istihbaratını yapmak fiilen mümkün de değildir. İstihbarat ücreti ise, firma itibariyle alınabilir. Her senet borçlusu firma hakkında bir istihbarat yapılıyorsa, bu istihbaratın bir kayda bağlanması beklenir. Bu kayıt da yoksa, istihbarat komisyonu, yapılmayan bir hizmet karşılığı alınmış olacaktır.

Ankara'dan Bir Okuyucumuzun Sorusu

Soru :

Bankalar Birliği tarafından yayımlanan ve bankalarımızın yıl sonları itibariyle durumunu gösteren tablolarda Banka faaliyetlerinin randıman ve kaynak maliyeti ile ilgili bir tereddüdümü sormak istiyorum.

1. *Pasif maliyeti hesaplanırken, bankanın plâsmanlarında kullanılan pasif ortalamaları (kaynak ortalamaları) gerçek giderler ile oranlanmakta ve yüzde nisbeti olarak ifade edilmektedir. Bu işlem sırasında pasif ortalamaları hesaplanırken, Bankaların Merkez Bankasından aldıkları avans veya reeskontlar, hatta mevduat munzam karşılığı avansları, pasif ortalamalarına katılmamaktadır. Gerçekte bunlar bankalar için dış kaynak niteliğindedir ve plâsmanlarda kullanılmaktadır. Bu kaynağın da hesaplamada yer alması gerekmez mi?*

2. *Rantabilite hesaplamasında iki tip «ratio» uygulanmaktadır. Birincisi bankanın öz kaynak kullanımı ile ilgili olarak «Malî Rantabilitesi» dir. Bu konuda herhangi bir ihtilâf mevcut değildir. Ancak, yabancı kaynakların da katılması suretiyle bulunan «Ekonomik Rantabilite» de, özkaynaklar + tevdiat + sair pasifler kullanılmakta fakat reeskontlar veya Merkez Bankası avansları hesaba katılmamaktadır.*

Bir işletmede kullanılmakta olan sermaye (kaynak) çeşidine göre değişik rantabilite ratio'ları uygulanmakta olduğuna göre, Merkez Bankasından alınan kaynakların da rantabilite hesaplamasında kullanılması gerekmez mi?

Rantabilitenin en belirgin tarifi; «sâfi kârın, toplam kaynaklara oranı» olduğuna göre, Merkez Bankası avans ve reeskontlarını dikkate almadan yapılan rantabilite hesapları sıhhatli bir yol mudur? Bankalarımızın kaynak (pasif) maliyetinin hesaplanmasında ve rantabilite'nin tesbitinde Merkez Bankası reeskontları niçin dikkate alınmamaktadır?

3. *Randıman, plâsmanların aylık ortalamaları toplamı ile safi gelir arasındaki oran olarak hesaplanmaktadır. Elde edilen rakkamdan (yüzde nisbeti) pasif maliyeti düşülmekte ve safi randıman bulunmaktadır.*

Buna göre, pasif maliyetinin randıman nisbeti ile değil, rantabilite ekonomik) nisbeti ile karşılaştırılması gerekir. Zira, «kaynak maliyeti» gerçek giderin kaynaklara oranı, «rantabilite» safi gelirin kaynaklara oranıdır.

4. Bu duruma göre randıman hesaplaması banka işletmesi için neyi ifade eder, neyin göstergesidir?

5. Elde edilen rantabilite nisbeti ne ile mukayese edilmelidir ki banka işletmesinin faaliyetleri hakkında kesin bir sonuca varmak mümkün olsun?

Cevap :

Bu okuyucu sorusunu cevaplamakta geç kaldık. Gecikmenin sebebi, soruların teknik olması sebebile, Türkiye Bankalar Birliği ile görüşmeyi gerektirmiş bulunmasıdır. Bunun için Ankara'ya giden bir Yönetim Komitesi Üyemiz Birlik ilgilileri ile meseleyi görüşmüş; soruların cevapları, Birliğin bu konudaki 101 sayılı tebliğinde belirtilen esaslar da dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Türkiye Bankalar Birliği'nin maliyet ve randıman tablosu hakkındaki tebliği «Bankalarda maliyet ve randıman hesaplarının muhtelif görüşlere göre çeşitli tarzlarda yapılması mümkündür.» cümlesi ile başlamaktadı. Gerçekten teoride de çok çeşitli hesaplama şekillerine raslanmaktadır. Birlik bunlardan tek bir usulü benimsemiş ve banka hesaplarının imkânları oranında bu tabloları düzenlemekte bulunmuştur. Bu konuda önemli olan hesaplama metodunun sık sık değiştirilmemesidir; bu sağlanabilirse kullanılan metod bakımından rakamlarda ortaya çıkabilecek aksaklıklar, yıldan yıla aynı kalacağı için, rakkamların mukayese imkânı ortadan kalkmayacak ve bunlarla takribi sonuçlara ulaşılabilecektir. Sorularınızdan bazıları bu metod farklarıyla ilgilidir. Bu genel sözlerden sonra belirli sorularınıza cevaplarımız aşağıdadır.

1. Pasif maliyeti hesaplanırken, pasif ortalamalarının tesbitinde, ortalama pasif toplamından düşülen rakamlar, «Merkez Bankasından avans ve reeskontlar, hatta mevduat munzam karşılığı avansları» değildir. Türkiye Bankalar Birliğinden aldığımız bilgiye göre, pasif maliyetinin tesbit edilebilmesi için, teknik veya kanunî zaruretlerle, ya tamamen gelirsiz olarak kasa veya Merkez Bankasında tutulan, ya da çok düşük gelirlerle yatırılmış bulunan aktif kalemler, pasif toplamından düşülmektedir. Bunlar, kasa, Merkez Bankasındaki mevduat, Hazine Plâsman bonolarına ve Bankalar Kanununun ilgili hükmü gereğince, her yıl kârdan ayrılan ihtiyatlar tutarında satın alınmış devlet tahvillerine yatırılmış fonlar ve benzeri kalemlerdir. Ayrıca, normal plâsmanlarla ilgili bulunmayan sabit kıymetler, muhtelif, muvakkat ve mutavassıt hesaplar gibi diğer aktiflerden bir kısmı da, pasif toplamından düşülmektedir. Birliğin 25.12.1961 tarihli ve 101 sayılı tebliği ile eklerinin iyice incelenmesi, bu sonuca ulaştıracaktır.

Mektubunuzda söylediğiniz gibi; kaynak (pasif) toplamından, bazı kaynakların düşülmesine sebep yoktur. Ancak, amaç, bankanın «normal» plâsmanlarında kullanılan kaynakların maliyetinin tesbiti ise, bu toplamdan «anormal» (düşük gelirli) mevcutları düşmenin bir gerekçesi olacaktır. Fakat «normal» in ölçüsünü bulmak güç olduğu için, bu usul teorik olarak ve tatbikatta tenkit edilebilecektir. Bu konuda ideal olan, bankalarda hasılât ve maliyetin, plâsmanlar ve kaynaklar itibarile kayıtlarının tutulmasıdır. Bu yapıldığı takdirde düşük gelirli, ya da yüksek gelirli olsun, bütün plâsmanlarda kullanılan kaynakların maliyeti ayrı ayrı tesbit edilebilecektir. Bütün bankalarımızda «maliyet muhasebesi» sistemleri kurulmadan, yapılabilecek olan; yıl sonlarında, Birliğin yapabildiği gibi, takribi sonuçlar veren usullerin kullanılmasından başka çare yoktur.

2. Soru kısmen yukarıda cevaplanmıştır. Bankalarımızda, topyekûn rantabilitenin hesaplanmasında, reeskontlardan sağlanan kaynakların da hesaba katılması gereklidir. Ancak, normal plâsmanlarda kullanılan kaynakların maliyet ve randımanının hesaplanmasında, rakamlarda amaca uygun düzeltmelerin yapılması gereklidir. Bu konuda rakamlı bir tatbikat örneği gönderirseniz daha belirli cevaplar vermemiz mümkün olacaktır. Fakat Türkiye Bankalar Birliğinin yayınladığı rakamların hesaplanma tarzının bir gerekçesi vardır. Bu gerekçe ve uygunluğu hususunda yukarıda açıklamalar verilmiştir.

3. Bu soru kullanılan terimlerin tarifleriyle ilgilidir. Bu sebeple de burada bütün genişliği ile cevaplanması mümkün değildir. Türkiye Bankalar Birliği'nin yukarıda sözü geçen tebliğindeki anlamları ile «Pasifin Maliyeti» normal plâsmanlarda kullanılan kaynakların maliyetini ifade etmektedir. Bunu normal plâsmanların toplam randımanı ile karşılaştırmaktan güdülen amaç, normal plâsmanların rantabilitesini hesaplamaktır. Hesaplama metodları değişmediği takdirde bu oranın zaman içindeki gelişmeleri, bankanın rantabilitesindeki gelişmeleri yansıtacak, bu konuda yapılacak değerlendirmelerde kullanılabilir. Kaynaklar maliyetinin «ekonomik rantabilite» diye adlandırdığımız, aktifin toplam randımanı ile karşılaştırılması, bir tercih meselesidir. Ama yine de aynı şeyin bir işaretini teşkil eder. Amaç, zaman içinde banka faaliyet veriminin gelişmeleri hakkında bilgi edinmektir. Birliğin hesaplama tarzının gerekçesi, «kaçı mal ettiğim malı, kaçta satıyorum» gibi basit bir kuralın uygulanmasından ibarettir.

4. Bankalarda (ve bütün işletmelerde) randıman (verim) ile ilgili hesaplamalar, uzun vadede bankadaki faaliyet veriminin gelişmeleri hakkında yöneticilere bilgi vermek amacıyla yapılır. Randıman, bir verim ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Uzun vadede verim iyi yönde gelişirse, diğer deyişle, banka normal faaliyetlerini gittikçe daha düşük maliyetle elde ederse, rantabilite

(kârlılık) de zaman içinde yükselecektir. Teoride randıman (verim) ile rantabilite (kârlılık) arasında faydalı bir ayırım vardır ve bu ayırım uygulamalara da konmaktadır. Bankada, personel başına yaratılan mevduat, bir servis memurunun zaman birimi içinde yarattığı iş birimleri gibi verim ölçüleri uygulanabilir; ama bu uygulama çok güçtür. Bu sebeple söz konusu oranların yapıldığı, kâr ölçülerinden hareketle, verimlilikteki değişmeler hakkında bilgi edinmektir.

5. Kârlılık oranları, zaman içindeki gelişmeler yönünden en iyi sonuçları verir. Diğer deyişle hesaplama usulünde değişme yapılmamış olması şartı ile, bu yıl sonundaki kârlılık oranı, bir önceki yılın rakamı ile karşılaştırılacaktır. Belirli bir bankanın belirli oranlarını, Bankalar Birliğinin ortalama oranlarıyla karşılaştırmak faydalı olabilir; bir bankanın oranını bir başka bankanınki ile karşılaştırmak da faydalıdır. Ancak bu son iki karşılaştırma ile ulaşılabilecek sonuçları çok dikkatli kullanmak şarttır. Hele bu konuda kesin sonuçlara varmaktan kaçınmalıdır. Hesaplamalarda çoğu kere «yaklaşık» rakamlar kullanıldığı, bankalar arasında faaliyet metodları ve diğer şartlar farklı olduğu için bu karşılaştırmalarda bu farkları her zaman gözönünde bulundurmak gereklidir.

Dergimizde sorularınız ile ilgili konularda zaman zaman yayınlar yapılmaktadır. Bu bakımdan daha geniş bilgi için özellikle Doç. Dr. Mustafa A. Aysan'ın «Bankalarda Maliyet İncelemeleri» ve «Southshore Millî Bankası» adlı incelemelerine (Cilt: II: Sayı: 1, S. 29 ve Sayı: 2, S. 22) ile rahmetli Hikmet Keyman'ın «Bankalarda Maliyet ve Randıman Hesaplarıyla İşletme Tahlilleri» (Cilt: II Sayı: 11, S. 9 ve Sayı: 12. S. 4) adlı incelemelerine başvurulabilir.

BANKA

1879'da elektrik ampulünü icad eden Edison

**EDISON'DAN
BU YANA
AMPULDE
TEK MARKA :**

EDISON

BOL IŞIK

**AZ
SARFIYAT**

**Prof. Hatiboğlu'nun
Dış Ticaretimiz ve Devalüasyon adlı eserine dair**

Necdet DURAKBAŞA

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu Dış Ticaretimiz ve Devalüasyon'un önsözüne şöyle başlıyor:

«Türkiyenin dış ticareti yıllardanberi bir çıkmazdadır. Her geçen gün dış ticaret çıkmazını azaltmayıp artırmaktadır. Yıllardanberi takip edilen içe dönük iktisat politikasının bundan tabii neticesi bulunamaz.

Politikacılarımız, iktisatçılarımız ve iş adamlarımız adetâ söz birliği etmiş; memleketimizi dış ticaret çıkmazından yegâne kurtarabilecek bir politika tedbirini yani devalüasyonu kötölemektedir.

.....»

Sayın Hatiboğlu eserinde dış ticaretimizin esaslı bir tahlilini ve tenkidini yaptıktan sonra, düzeltme çaresinin devâlüasyondan geçtiğini savunuyor.

Konu VI bölümde incelenmiş; 1. bölümde dış ticaretimizin görünüşü ve özellikleri, II. bölümde ödemeler blâncomuz (ve ticaret blâncomuz), III. bölümde ödemeler blâncosu denkliği ile paranın dış değeri arasındaki ilişkiler, IV. bölümde ödemeler blâncosu açıklarını ortadan kadırmak amacıyla uygulanan iktisat politikası tedbirleri, bu arada devalüasyon'un yeri, V. bölümde ödemeler blâncomuzun açık verme sebepleri ile bu açıkları nasıl kapatmağa yeltendiğimiz tetkik edilmekte, nihayet eserin son bölümünde de, önceki kısımlardaki tahlil ve bulguların bir sonucu olarak, Yurdumuzda halen devalüasyonun faydalı ve zorunlu bulunduğu görüşüne varılmaktadır. Bu son bölümün kısımlarını bir fikir vermek üzere aşağıya alıyorum:

«Neden devalüasyon, devalüasyon ve fiyatlar umumî seviyesi, tradisyonel ihraç mallarındaki artış imkânı, malımız yoktur delili, devalüasyon ve dış borçlarımız, devalüasyon geçici bir tedbir midir, devalüasyondan sonra gelecek deflasyon korkusu, devalüasyon yapılmayışının gelir dağılımı üzerinde etkileri, devalüasyondan sonra yatırımlar azalır mı?»

Eser, Yurdumuz dış ticaretinin, dış ticaret teori ve bilgileriyle bir değerlemesidir. Yazar bu konulardaki geniş bilgisini rahatlıkla şartlarımıza uygulamakta ve dış ticaretimizi yoluna koymak tedbirlerinin devalüasyondan geçtiğini kolay itiraz edilemez şekilde ortaya sermektedir.

Hatırlanacağı gibi, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin, geçen yıl İstanbulda, 28 Ağustos - 6 Eylül 1968 tarihleri arasında tertiplediği «Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme» Semineri de, dış ticaretimizin gelişmesin-

de ilk şartın gerçekçi bir kambiyo kuru takibi olduğunu ortaya koymuş idi. Ve Seminerde bu görüş özellikle bir diğer değerli ilim adamımız Prof. Dr. Oktay Yenal tarafından ileri sürülmüş, ısrar ve maharetle savunulmuştu.

Sayın Hatiboğlu'nun eserindeki görüşleri kısaca özetlemeği uygun bulmuyorum. Çünkü, bunlar bir bütündür; birinin öteki ile yakın ilişkisi vardır. Bu bakımdan kısa bir özet vermek yararlı olmayacaktır. Ancak, şu kadarını söyleyeyim ki, eserde bugünkü dış ticaret rejimimiz, ve mes'eleleri ayrıntıları ve bütün çıplaklığı ile incelenmiş, dış ticaretimizdeki düzensizliğin ekonomimize nelere mal olduğu, onu ne şekilde etkilediği, kimlerin çıkarına hizmet ettiği gösterilmiş, devalüasyonun kaçınılmazlığı tesbit edildikten sonra, bundan ürkecek bir sebep de bulunmadığı ortaya konmuştur. Hatiboğlu, bu mes'eledede çözüm yolunun, her işimizdeki gibi gerçekleri görmezlikten gelmek değil, onları cesaretle omuzlamak olduğunu göstermektedir.

Hatiboğlu eserinde devalüasyonu şüphesiz bir gaye gibi almamakta ve fakat dış ticaretimizi düzenlemede bir önşart olarak ileri sürmekte; ihracatı geliştirecek diğer tedbirlerin önemini küçümsememektedir. Ancak, bu tedbirlerin neler olduğu, nasıl uygulanacağı, gelecek dış ticaret rejimimizin ne şekilde olması gerektiği (meselâ, kambiyo taklitlerinin ne ölçüde ve nasıl hafifletileceği gibi..) eserde, kesin hatlariyle belirtilmemiştir. Öteyandan, devalüasyonla birlikte alınması öngörülen tedbirler de açıklanmış ve izah edilmiş değildir. Yine, «Gümrük» konusuna hiç yer verilmemiş olması bir eksiklik teşkil etmiştir.

İlim adamlarımız, daha çok, teorileri, bilgileri dış kaynaklardan olduğu gibi aktarma eğilimindedirler. Ancak, bu eğilim, sosyal ilimlerde büyük sancılar doğurmaktadır. Üniversite öğrencisi -hocası ile birlikte- aktarmacılık değil, Yurdumuz mes'elelerine ışık tutacak araştırmacılık çalışmaları yaparak yetiştirilmelidir ki, işlerimiz, hiç değilse gelecekte, «arapsaçı» olmaktan kurtulsun!

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun bu eseri de, birçok başka eserleri gibi, bu yönde yapılmış olumlu bir çabadır ve her bakımdan övgüye değer.

Tüm okuyuculara sağlık veririm.

HER TURLU
BANKA İŐLERİNİZ ve
IKRAMİYELİ TASARRUF
HESAPLARINIZ İÇİN

TİCARET BANKASI

İŞİNİZİN ve TALİHİNİZİN ANAHTARIDIR

**TÜRK
TİCARET
BANKASI**

HABERLER :

Bellibaşlı Avrupa Bankaları arasında, müşterileri tarafından çekilen çeklerin, bir garanti kartına dayanılarak, keşidecisine, anlaşılan bankaların çeşitli ülkelerdeki şubelerinde derhal ödenmesine imkân verecek bir anlaşma, «Eurochéque Anlaşması», 1 Mayıs 1969 tarihinden başlayarak yürürlüğe girecektir.

Bankalarımızın da anlaşmaya katılmalarını sağlamak ve uygulaması hakkında açıklamalarda bulunmak üzere, Anlaşma İdaresinden bir heyet 20-22 Mart 1969 tarihlerinde İstanbul'a gelmiş ve bankalarımız temsilcileriyle temaslar yapmıştır. Heyette Deutsche Bank A.G. Müdürü D.E. Van Hooven, Amsterdam Rotterdam Bank N.V. Müdür Muavini M.C. Wiebenga, Banque de Bruxelles yetkililerinden N.A. Lambot bulunmakta idi.

Temasların, Eurochéque Anlaşması'nın yurdumuza gelen turistlere sağlayacağı kolaylık da gözönüne alınarak, olumlu şekilde sonuçlanması beklenmektedir.

Halen garanti kartlarına dayanan çeklerin tediyesi; Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, İspanya, Finlandiya, Fransa, İngiltere, İrlanda, İtalya, Luxemburg, Norveç, Hollanda, İsveç ve İsviçrede yapılmaktadır.

Anlaşmaya katılan bankalar gişelerinde eurochéque ödemeleri yapıldığı belirtilecektir.

Temennimiz; çek tedavülünün uluslara yayılmasına önayak olacak bu teşebbüsün, çek tedavülünün yurdumuzda geliştirilmesi konusuna bankalarımızın eğilmeleri için bir vesile olmasıdır. BANKA

**TÜRKİYE
GARANTİ BANKASI A. Ş.**

KURULUŞ : 1946

Sermayesi : 40.000.000

YURT İÇİNDE 113 ŞUBE

Tasarruf Mevduatında

**Istanbul'un en mutena semti Harbiyede
tam konforlu apartman daireleri ve
zengin para ikramiyeleri**

GARANTİ BANKASI

Paranızın, işinizin, istikbalinizin Garantisidir.

BANKA KREDİLERİNİ TANZİM KOMİTESİ KARARLARI

Karar tarihi : 5/12/1968
Karar sayısı : 191

Resmî Gazete T: 17.2.1969
Resmî Gazete No. : 13129

Madde 1 — Ödünç para verme işleriyle alakalı (90) sayılı Banka Kredilerini tanzim Komitesi kararının, (103) sayılı kararlarla değiştirilen 1. maddesinin (c) bendine aşağıdaki fıkra ilâve edilmiştir:

«Ancak bankalar bu finansmanları reeskont yolu ile kısmen veya tamamen T.C. Merkez Bankası kaynaklarından 13/9/1968 tarih ve 6/10649 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı hükümleri dairesinde gider vergisi istisnasından faydalanmak suretiyle karşıladıkları takdirde, karşılandığı nisbette ve sürece faiz nisbeti % 8 dir.»

Madde 2 — Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin (90) sayılı Kararının (100) sayılı kararlarla değiştirilen 2. maddesinin 1. fıkrasına aşağıdaki cümle ilâve edilmiştir:

«Bu finansmanın başlangıç tarihi, kat'i satışın yapıldığını tevsik eden belgelerin bankalara tevdi tarihidir.»

Karar tarihi : 5/12/1968
Karar sayısı : 192

25/8/1964 tarih ve 143 sayılı Banka Kredilerini Tanzim Komitesi Kararının 3. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

«Sanayi mamulü ihracını teşvik maksadiyle, 261 sayılı Kanuna istinaden çıkarılmış ve çıkarılacak kat'i ve geçici vergi iadesi listelerinde yer alan mamullerini ihraç etmek isteyen sanayicilere, ihraca müteveccih hazırlık ve imalât safhalarındaki kredilerde, 933 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle kurulmuş olan (Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu) ndan gerekli belgeyi almak kaydıyla, % 9 faiz haddi uygulanır ve bu krediler ihracata müteallik faaliyetlerde kullanılmadığı veya ihracat belgeye uygun şekilde gerçekleştirilmediği takdirde, düşük faiz haddiyle normal faiz haddi arasındaki fark ilgililerden tahsil olunur.»

Karar tarihi : 5/12/1968
Karar sayısı : 193

Ödünç para verme işleriyle müterafık olarak, bankaların müşterileri hesabına yaptıkları hizmet mukabilinde alacakları komisyon ve ücretlerin azamî nisbetlerini tespit eden ve Komitemizce muhtelif tarihlerde alınmış bulunan kararlarda, ihracat ile ilgili olanların, İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi esaslarına dair Bakanlar Kurulunca 13/9/1968 tarih ve 6/10649 sayı ile alınmış bulunan karara muvazı olarak, ayrı bir metin halinde tevhidî ve bankaların ödünç para verme işleriyle

müterafık olarak müşterileri hesabına yaptıkları diğer muamele nevilerinden ayrılması Komitemizce uygun görülmüş ve bankaların ödünç para verme işleriyle müterafık ve ihracat ile ilgili olarak müşterileri hesabına yaptıkları hizmet mukabilinde alacakları her türlü komisyon ve ücretlerin azamî nisbet ve tutarları ile bu mevzuda tatbik olunacak umumî hükümler, aşağıdaki şekilde tespit olunmuştur.

Madde 1 — İhracat işlerinde muamele nevine göre bankalarca ödünç para verme işleriyle müterafık olarak ihracatçı müşteriden alınacak komisyon ve ücretler şunlardır:

A — Emtia Mukabili Krediler

1 — Muhafaza ve Murakabe Komisyonu:

— Rehinli emtianın ekspertiz kıymeti üzerinden ve hesap küşat tarihinden itibaren üçer aylık devreler için Binde 2,5

(Aynı parti emtea için daha önce bu nam altında alınmış komisyon varsa bu nisbet ve bu devrelere göre hesaplanır).

2 — Ekspertiz ücreti:

— Ekspere ödenen hakikî ekspertiz ücreti, müşteriden aynen tahsil olunur.

Bankanın kadrosuna dahil eksperî varsa rehinli emteanın ekspertiz kıymeti üzerinden ve hesap küşat tarihinden itibaren senede bir defa olmak üzere Binde yarım

3 — Ardiye ücreti:

— Banka malı veya bankaca kira ile tutulmuş olan depolara konulan rehinli emteadan alınacak ardiye ücreti, mahallî belediyelerce tespit olunacak tarifeye göre tahsil olunur. Ardiye ücretlerinin belediyelerce tespitinde, deponun kirası ve bekçi ücretleri de nazarı itibare alınır. Müşteriden ayrıca, ardiye ücreti dışında, kira ve bekçi ücreti tahsil olunamaz.

— Lehine kredi açılan müşteriden kiralanan depolara konulan rehinli emteadan alınacak ardiye ücretleri, müşteri ile banka arasında akdedilmiş kira mukavelesinde yazılı aylık kira bedelini tecavüz edemez. Yani, lehine kredi açılan müşteriden kiralanan depo için kendisine aylık icar bedeli olarak kaç lira ödenecekse aynı miktar bu müşteriden aylık ardiye ücreti olarak tahsil olunur. Bu nevî depolar için tutulan beklelere ait ücretler müşteriden aynen tahsil olunur.

4 — Aktarma, manipulasyon masraf ve ücretleri:

— Rehinli emteanın aktarma ve manipulasyonu bankaca yaptırıldığı takdirde, bunlar için yapılan gerçek masraflar, bankaca müşteriden tahsil olunur.

B — İhracat Vesaiiki Mukabili Krediler

(Asgarî komisyon 25 lira)

Binde 3

Madde 2 — Birinci maddede yazılı komisyon ve ücretlerin tatbikatında aşağıdaki umumî hükümlere riayet olunur:

a — Herhangi bir kredinin vadesinden evvel tahsili kısmen veya tamamen kullanılmaması alınan komisyonun iadesini gerektirmez.

b — Nisbet ve miktarları birinci madde ile tespit olunan komisyon ve ücretler dışında muamelenin gerektirdiği posta, telgraf, telefon ücretleriyle muhabir masrafları, tahakkuk edecek sigorta ücretleri vesair gerçek masraflarla 13/9/1968 tarih ve 6/10649 sayılı kararname ile tespit olunan istisnalar dışında kalan bilimum vergi, resim ve harçlar müstakrizden aynen tahsil olunur. 6/10649 sayılı kararnamenin 3. maddesi hükmü mahfuzdur.

c — Mahiyeti itibariyle 1. madde de alınan muamelelere ithali mümkün olup ta değişik namlarla yapılmakta olan muamelelerde, muamelenin adına değil mahiyetine itibar olunur.

Madde 3 — İhracat işlerinde aşağıda gösterilen hizmetler bankalar tarafından ödünç para verme işleriyle aiâkalı olarak ifa edildikleri takdirde aşağıda yazılmış bulunan nisbet ve hadlerden başkaca menfaat temin olunamaz.

A — Tahsile gönderilen ihracat vesaiki:

Vesaik tutarı üzerinden
(Asgarî komisyon 25 lira)

Binde 3

B — İhracat akreditifleri:

Vesaik tutarı üzerinden
(Asgarî komisyon 25 lira)

Binde 3

C — Yukarıdaki komisyonların tatbikatında da:

2. maddede yazılı umumî hükümler uygulanır.

Asabi ağrılara karşı...

GRİPİN

faydalıdır

GRİPİN, baş, diş, adale, sinir ve lumbago ağrılarını teskin eder

GRİPİN, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında başarı ile kullanılır

GRİPİN, günde 4 saat ara ile 3 adet alınabilir

Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmiş

JAWA

markasını taşır.

MODELLER

JAWA 350

JAWA 250

05 IDEAL JAWA

CZ. 1,25

STADION - Yarım baygir pedallı

HAVADA JET KARADA JAWA

BOL YEDEK PARÇA İTİNALİ SERVİS

ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

TÜRKİYE FOTİYAN SAĞIŞI

ÇELİK MOTOR

Ficaret Ltd. Şti.

Suknec: Gar haysi 217, Tel.

27 34.62 22 82 7a

İngiliz

Shoda İstanbul

PÜBLİSİTE REKLAM AJANSI 10

siz de
ev sahibi
olabilirsiniz

tasarruflarınızı
devamlı olarak
t.c. ziraat bankasında
toplamayı
unutmayınız.